

**SAOPŠTENJE KOMISIJE EVROPSKOM PARLAMENTU, SAVJETU,
EVROPSKOM EKONOMSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA**

Strategija proširenja EU

{SWD(2015) 210 konačni}

{SWD(2015) 211 konačni}

{SWD(2015) 212 konačni}

{SWD(2015) 213 konačni}

{SWD(2015) 214 konačni}

{SWD(2015) 215 konačni}

{SWD(2015) 216 konačni}

I. AGENDA PROŠIRENJA - DOSTIGNUĆA I IZAZOVI

Ovim saopštenjem se utvrđuje srednjoročna strategija za politiku proširenja EU koja obuhvata period trajanja mandata Komisije. U njemu su date jasne smjernice i utvrđeni okvir i instrumenti za podršku datim zemljama kako bi riješile suštinska pitanja i ispunile zahtjeve procesa pristupanja. Njime je pružena jasna prilika državama koje teže ka članstvu da ostvare značajan napredak na svom putu ka EU u predstojećem periodu, kao i da iskoriste prednosti bliže integracije čak i prije pristupanja.

Politika proširenja EU predstavlja investiciju u mir, bezbjednost i stabilnost u Evropi. Ona pruža više ekonomskih i trgovinskih mogućnosti koje su na obostranu korist i EU i država koje teže da postanu članice. Perspektiva članstva u EU na snažan transformišući način utiče na date zemlje, jer donosi pozitivne demokratske, političke, ekonomske i društvene promjene.

Najnovije proširenje ka srednjoj i istočnoj Evropi je donijelo mnoge nove mogućnosti građanima EU, kompanijama, investitorima, potrošačima i studentima iz novih i starih država članica. Došlo je do rasta trgovine i investicija. Jedinstveno tržište EU je najveće na svetu, obuhvatajući 500 miliona građana i čineći 23% svjetskog BDP-a.

Proširenje je strogo ali pravičan proces zasnovan na utvrđenim kriterijumima i lekcijama naučenim u prošlosti. Obezbeđivanje dobre pripremljenosti budućih država članica je od suštinskog značaja za kredibilitet politike proširenja, kao i za podršku građana kako u postojećim, tako i u budućim državama članicama. Svaka zemlja se ocjenjuje na osnovu svojih zasluga kako bi se podstaklo sprovođenje dalekosežnih reformi.

Sadašnja agenda za proširenje obuhvata zemlje Zapadnog Balkana i Tursku¹. Pregovori o pristupanju su otvoreni sa Turskom još od 2005. godine ali oni napreduju dosta sporo. Pregovori o pristupanju sa Crnom Gorom traju od 2012. godine, a sa Srbijom od 2014. godine. Proces pristupanja EU za Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju, koja je zemlja kandidat za članstvo od 2005. godine, je i dalje u zastoju. Albanija je dobila status kandidata 2014. godine i rješava dosta ključnih i prioriternih pitanja prije nego što Komisija bude mogla da da preporuku za otvaranje pregovora o pristupanju. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) sa Bosnom i Hercegovinom je stupio na snagu u junu. SSP sa Kosovom* je potpisan u oktobru.

Iako su mnoge zemlje ostvarile značajan napredak u mnogim oblastima tokom prethodne godine, izazovi sa kojima se te zemlje suočavaju su takvi da nijedna od njih neće biti spremna da se pridruži EU za vrijeme mandata sadašnjeg Komisije koji ističe pred kraj 2019. godine. Sve zemlje se suočavaju sa velikim izazovima u pogledu vladavine prava. Pravosudni sistemi nisu u dovoljnoj mjeri nezavisni, efikasni niti odgovorni. Još uvijek je neophodno uložiti ozbiljne napore u rješavanje pitanja organizovanog kriminala i korupcije.

Iako su osnovna prava često umnogome sadržana u zakonodavstvu, u praksi postoje mnogi nedostaci. Obezbeđivanje slobode izražavanja je poseban izazov, uz negativan razvoj događaja u jednom broju zemalja. Potrebno je snažno nastaviti sa reformom javne uprave kako bi se obezbijedili neophodni administrativni kapaciteti i kako bi se riješilo pitanje visokog nivoa politizacije i nedostatka transparentnosti. Funkcionisanje demokratskih institucija takođe

¹ Nakon odluke vlade Islanda, Island više ne vodi pregovore o pristupanju.

* Ova oznaka ne dovodi u pitanje stavove o statusu i u skladu je sa rezolucijom SBUN 1244/99 i Mišljenjem MSP o proglašenju nezavisnosti Kosova.

zahtjeva pozornost. U pogledu demokratskih transformacija, nacionalni parlamenti treba da budu u središtu procesa reformi u svakoj od zemalja obuhvaćenoj procesom proširenja kako bi se obezbijedila demokratska odgovornost i inkluzivnost, što je podjednako važan preduslov za proces reformi. Postoji potreba da se još bliže sarađuje sa lokalnim akterima civilnog društva kako bi reforme dobile svoje uporište u čitavom društvu.

Izbjeglička kriza je snažno uticala na Zapadni Balkan i Tursku. Sukobi kao što su građanski ratovi u Siriji i Iraku su prouzrokovali znatno povećanje protoka izbjeglica kroz Tursku i Zapadni Balkan. Turska obezbjeđuje veliku podršku za više od 2 miliona sirijskih izbjeglica na svojoj teritoriji. Zemlje Zapadnog Balkana, naročito Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija i Srbija su se suočile sa prilivom više od dvije stotine hiljada državljana trećih zemalja koji su prošli kroz ove zemlje od početka godine.

Za suočavanje sa ovom pojavom potrebno je neodložno uspostavljanje pojačane saradnje sa širim regionom kako bi se prepoznali ljudi kojima je potrebna zaštita, obezbijedila pomoć, osigurale spoljne granice EU i razotkrile kriminalne mreže koje se bave krijumčarenjem ljudi. EU obezbjeđuje značajnu podršku u tu svrhu. Pored toga, Komisija je predložila da se u spisak sigurnih zemalja porekla uključe sve zemlje obuhvaćene procesom proširenja. Evropski savjet je u oktobru pozdravio Zajednički akcioni plan EU i Turske za izbjeglice i upravljanje migracijama kao dio sveobuhvatne agende saradnje zasnovane na podjeli odgovornosti, uzajamnim obavezama i njihovom sprovođenju. O odgovoru na aktuelnu izbjegličku krizu se razgovaralo na konferenciji na visokom nivou o istočno-mediteranskoj i zapadno-balkanskoj ruti koja je održana 8. oktobra u Luksemburgu i na sastanku 25. oktobra o zapadnobalkanskoj migrantskoj ruti na kojem su lideri Albanije, Austrije, Bugarske, Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Njemačke, Grčke, Mađarske, Rumunije, Srbije i Slovenije postigli saglasnost o akcionom planu od 17 tačaka.

Većina zemalja se takođe suočava sa velikim izazovima u pogledu ekonomskog upravljanja i konkurentnosti, uz niske stope investiranja i visoke stope nezaposlenosti. Prihodi su i dalje veoma niski u poređenju sa onima u EU, a njihovo približavanje onima u EU je takođe sporo. Uz poseban izuzetak Turske, privreda većine ovih zemalja je mala, sa ograničenim izvozom. Privredne reforme su od suštinskog značaja za stvaranje novih radnih mjesta i rast, kao i za povećanje zainteresovanosti investitora. U ovom saopštenju se posebna pažnja posvećuje regionalnoj saradnji i unapređenju regionalnog ekonomskog razvoja i povezanosti. Značajan napredak je ostvaren u ovoj oblasti, prvenstveno kroz platformu „Berlinskog procesa“ i „Zapadnobalkanske šestorke“ koja okuplja šefove država i vlada iz regiona i jača vlasništvo ovih zemalja nad regionalnom saradnjom.

Dugoročnija priroda izazova sa kojima se suočavaju zemlje obuhvaćene procesom proširenja naglašava potrebu da se iznova potvrdi snažna usmjerenost na načelo „rješavanja osnovnih pitanja na prvom mjestu“ u procesu pristupanja. Ostvaruje se napredak, naročito uvođenjem zakonodavstva i uspostavljanjem neophodnih administrativnih struktura. Međutim, u svim oblastima često nedostaje djelotvorno sprovođenje. Komisija će nastaviti da usmjerava svoje napore ka obezbjeđivanju toga da prioriteti zemalja budu reforme u ključnim oblastima vladavine prava, koje obuhvataju i reforme pravosuđa i rješavanje pitanja organizovanog kriminala i korupcije, osnovna prava, uključujući slobodu izražavanja i borbu protiv diskriminacije, prvenstveno LGBTI zajednice i Roma, kao i funkcionisanje demokratskih institucija što obuhvata i reformu javne uprave. Takođe će raditi na podsticanju ekonomskog

razvoja i jačanju konkurentnosti. Ova usmjerenost na rješavanje osnovnih pitanja povezanih sa glavnim vrijednostima EU predstavljaće osnovu politike proširenja za vrijeme mandata ove Komisije.

Proširenje se mora shvatiti kao proces koji podržava reforme i fundamentalne promjene koje su neophodne za ispunjenje obaveza koje proističu iz članstva u EU. Takve promjene neizbježno zahtijevaju vrijeme. Stoga je još važnije da se ponovo nedvosmisleno potvrdi evropska perspektiva zemalja obuhvaćenih procesom proširenja. Ukoliko se izgledi za ostvarivanje napretka na putu ka EU budu smatrali realnim i uvjerljivim, smanjiće se rizik da zemlje odustanu od svog puta ka EU, kao i rizik od razočaranja u taj proces ili čak od nesprovođenja reformi ili nazadovanja u njihovom sprovođenju. Proširenje može biti korisno za EU i partnerske zemlje samo ako postoje istinske, održive reforme. Kroz taj proces zemlje će postati potpuno spremne da se pridruže EU i imati mogućnost da iskoriste sve pogodnosti koje članstvo pruža i preuzmu obaveze koje proističu iz njega.

Ova Komisija je ove godine uvela snažniji pristup u ocjenjivanju u godišnjim izvještajima. Pored izvještavanja o ostvarenom napretku, mnogo veći akcenat je stavljen na stanje u zemljama i u kojoj su fazi u pogledu pripremljenosti za preuzimanje obaveza koje proističu iz članstva. Istovremeno, izvještaji sadrže još jasnije smjernice o tome šta se od zemalja očekuje da urade, kako na kratkoročnom, tako i na dugoročnom planu. Koriste se usklađene ocjene za procjene kako stanja, tako i nivoa ostvarenog napretka, što povećava mogućnost poređenja zemalja. Novi stil izvještavanja obezbjeđuje veću transparentnost u procesu pristupanja. To bi trebalo da omogući svim zainteresovanim stranama bolji uvid u reforme. Ovaj novi pristup je naročito primijenjen na jedan broj pilot oblasti koje su direktno povezane sa osnovnom reformom koja je neophodna na putu ka EU. Više detalja je dato u Aneksu 2.

U zemljama obuhvaćenim procesom proširenja je potrebno da organizacije civilnog društva imaju snažniju ulogu, kao i podsticajnije i povoljnije okruženje koje podržava njihov razvoj. To je neophodno kako bi se povećala politička odgovornost i podstaklo bolje razumijevanje reformi vezanih za pridruživanje. Da bi se politički lideri podstakli da nastave sa snažnim provođenjem neophodnih reformi, od suštinskog je značaja da građani razumiju koristi koje je EU već donijela i može donijeti regionu. Djelotvorno obavještavanje o tome kako funkcionise proces proširenja i kakav uticaj ima na živote građana i dalje je od suštinskog značaja za osiguranje podrške javnosti. To zahtjeva zajedničke napore EU i njenih država članica, kao i vlada i civilnog društva u zemljama obuhvaćenim procesom proširenja.

Za zemlje Zapadnog Balkana, jasna perspektiva članstva u EU je ključni faktor stabilnosti. Ta perspektiva podstiče napredak u ispunjavanju neophodnih uslova, uključujući i uslove koji se odnose na proces stabilizacije i pridruživanja. Dobrosusjedski odnosi i inkluzivna regionalna saradnja su od suštinskog značaja. Angažovanost kako na bilateralnom, tako i na regionalnom planu je na nivou koji do sada nije zabilježen. Istovremeno, neophodni su stalni naponi u rješavanju bilateralnih pitanja između zemalja obuhvaćenih procesom proširenja i onih sa državama članicama, uključujući i rješavanje pod pokroviteljstvom UN po potrebi. To bi trebalo da doprinese prevazilaženju problema naslijeđenih iz prošlosti, naročito na Zapadnom Balkanu gdje je, uprkos ostvarenom velikom napretku, potrebno još vremena da rane iz nedavnih sukoba potpuno zarastu. Podržavanje stabilnosti i prosperiteta na Zapadnom Balkanu nije samo investiranje u budućnost regiona, već je i u sopstvenom interesu EU.

Kada je riječ o Turskoj, ohrabrujući pozitivni koraci postignuti u pregovorima o rješavanju kiparskog pitanja predstavljaju značajnu priliku za veću angažovanost u svim oblastima, uključujući i pregovore o pristupanju.

Kako bi podržala nastojanja da se sprovedu reforme u svim zemljama obuhvaćenim procesom proširenja, Komisija ima za cilj da u najvećoj mjeri iskoristi postojeće mehanizme i forume, bilo kroz strukture Sporazuma o pridruživanju/Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, pregovora o pristupanju ili putem posebnih inicijativa za svaku zemlju koje predvodi Komisija, kao što su dijalozi na visokom nivou. Komisija će takođe nastaviti da pruža odgovarajuću usmjerenu finansijsku podršku u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA II). Kroz IPA II, EU je obezbijedila 11,7 milijardi € za period 2014–2020. godine kako bi podržala zemlje obuhvaćene procesom proširenja u njihovim pripremama za pristupanje kao i regionalnu i prekograničnu saradnju. Iz IPA pomoći će se takođe finansirati mjere za podsticanje ekonomskog razvoja i rasta i za pružanje pomoći zemljama da se suoče sa posljedicama aktuelne izbjegličke krize. Pregled finansijskih sredstava EU koja su data zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj za period 2007–2014. kao podrška Strategiji proširenja, uključujući rezultate i ostvareni uticaj, dostupan je na Internet stranici Evropske komisije.

II. POTVRDA USREDSREĐENOSTI NA RJEŠAVANJE OSNOVNIH PITANJA

Politika proširenja je i dalje usmjerena na načelo „rješavanja osnovnih pitanja na prvom mjestu” Suštinska pitanja vladavine prava, osnovnih prava, jačanja demokratskih institucija, uključujući reformu javne uprave, kao i pitanja ekonomskog razvoja i konkurentnosti i dalje su ključni prioriteti procesa proširenja. Ova pitanja ukazuju na značaj koji EU pridaje svojim osnovnim vrijednostima i prioritetima opšte politike.

Osnovna politička, ekonomska i institucionalna pitanja su nerazdvojiva i međusobno se pojačavaju. Vladavina prava i ekonomski razvoj se mogu shvatiti kao dvije strane istog novčića. Jačanje vladavine prava povećava pravnu sigurnost, podstiče i štiti investicije i značajno doprinosi podršci ekonomskom razvoju i konkurentnosti. S druge strane, privredne reforme i integracija imaju kapacitete da stabilizuju zemlje na dugoročnom planu. Od suštinske je važnosti da proces proširenja omogući ovakve sinergije, obezbijedi snažniji podsticaj privrednim reformama kako bi države koje teže ka članstvu uživale u koristima funkcionalnih tržišnih ekonomija sa snažnom vladavinom prava prije nego što se pridruže, time doprinoseći boljem funkcionisanju Unije u cjelini.

Odgovarajuće rješavanje osnovnih pitanja je ključ za ispunjavanje kriterija za članstvo iz Kopenhagena i Madrida². To će takođe osigurati da i buduće i postojeće države članice budu u mogućnosti da iskoriste dobrobiti budućeg proširenja EU.

Usmjerenost na rješavanje osnovnih pitanja se ogleda u posebnim oblastima koje su predmet pojačanog izvještavanja u izvještajima o pojedinačnim zemljama. Dodatni detalji o tim oblastima (pravosuđe, borba protiv korupcije i organizovanog kriminala, sloboda izražavanja, ekonomski kriteriji, reforma javne uprave, javne nabavke, statistički podaci i finansijska kontrola) su uključeni u aneks.

² To se naročito odnosi na neophodne administrativne kapacitete za djelotvorno sprovođenje *acquis*-a.

a. Vladavina prava

Vladavina prava je osnovna vrijednost na kojoj počiva EU i nalazi se u središtu procesa pristupanja. Zemlje koje teže da se pridruže Uniji moraju uspostaviti i podsticati još od rane faze dobro funkcionisanje osnovnih institucija neophodnih za obezbjeđivanje vladavine prava. Vladavina prava nije samo osnovno demokratsko načelo, već je ključna za stabilno poslovno okruženje, pružanje pravne sigurnosti privrednim subjektima, podršku potrošačima i podsticanje investicija, zapošljavanja i rasta.

Jačanje vladavine prava je i dalje ključan izazov za većinu zemalja obuhvaćenih procesom proširenja, naročito u smislu poboljšanja funkcionisanja i nezavisnosti pravosuđa koje se i dalje podriiva primjerima selektivne pravde i političkim uticajem na rad sudskih organa. U borbi protiv organizovanog kriminala, izvjestan uspjeh koji je postignut u krivičnom gonjenju pojedinaca nije praćen razotkrivanjem kriminalnih mreža i oduzimanjem imovine. Korupcija je i dalje široko rasprostranjena u svim zemljama, i još uvijek se adekvatno ne kažnjava, naročito u slučajevima korupcije na visokom nivou. Ostvarivanje daljeg napretka u ovim oblastima će zahtijevati snažnu političku volju, što će dovesti do ostvarivanja konkretnih rezultata.

Bilo je nekih pozitivnih pomaka u protekloj godini u oblasti vladavine prava. Oni se prvenstveno odnose na uspostavljanje pravnih okvira i institucionalnih struktura. U Crnoj Gori je na primjer, ostvaren dobar napredak u ovom pogledu od otvaranja pregovora. Sada je u potrebno u potpunosti obezbjediti sprovođenje.

U proteklih dvanaest mjeseci je bilo i nekih ozbiljnih prijetnji po vladavinu prava. U Turskoj je nezavisnost pravosudnog sistema urušena ne samo miješanjem politike u pojedinačne slučajeve i premještaje sudskih i policijskih zvaničnika, već i hapšenjem ili sklanjanjem sudija zbog presuda koje su donijeli. Slučaj prisluškivanja u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji je takođe razotkrio široko rasprostranjene napade na vladavinu prava, zloupotrebe osnovnih prava i slabosti demokratskog funkcionisanja države. Ova pitanja se hitno moraju riješiti. Ovi nedostaci su se pojavili uprkos mnogim reformama vladavine prava i drugim reformama koje su sprovedene kako u smislu zakonodavstva, tako i u smislu uspostavljanja relevantnih institucionalnih struktura. Ovi primjeri naglašavaju koliko je važno da zemlje obuhvaćene procesom proširenja sprovode reforme u praksi, a ne samo na papiru.

Ovo takođe ističe koliko je važno stalno pridavati veliku pažnju pitanjima vladavine prava u procesu pristupanja, a posebno primjeni novog pristupa u pregovorima o proširenju Poglavljima 23 - Pravosuđe i osnovna prava i 24 - Pravda, sloboda i sigurnost. Taj pristup, koji je uvela Komisija 2012. godine, daje prioritet oblasti vladavine prava, obezbjeđujući da se ti prioriteti rješavaju u što ranijoj fazi procesa pristupanja. To daje zemljama dosta vremena da prije pristupanja unaprijede evidenciju o ostvarenim konkretnim rezultatima koji obezbjeđuju održivost reformi. Na primjer, zemlje moraju ostvariti značajne rezultate u istragama, krivičnim gonjenjima i pravosnažnim presudama u slučajevima organizovanog kriminala i korupcije, uključujući i onu na visokom nivou, uz izricanje adekvatnih kazni i oduzimanje imovine.

Kao što je to slučaj i sa nekim državama članicama EU, na ovaj region je uticala i pojava stranih terorističkih boraca i sve češća pojava radikalizma. Nekoliko stotina ljudi je otišlo iz ovog regiona kako bi se borili u oblastima na kojima traju sukobi, kao što su Sirija i Irak. Potrebna je sveobuhvatna strategija koja ima političku podršku za djelotvorno sprečavanje i radikalizma

i za suprotstavljanje radikalizmu, uz blisku saradnju sa vjerskim vođama i zajednicama, socijalnim radnicima i medicinskim radnicima koji rade direktno sa pacijentima, sistemom obrazovanja i organizacijama mladih. Potrebno je odlučnije pristupiti rješavanju slučajeva govora mržnje. Neophodno je da obavještajne službe i službe za sprovođenje zakona imaju posvećen pristup kako bi prekinule terorističke aktivnosti i spriječile kretanje terorista i protok ilegalnog oružja. Takođe je neophodna koherentna sudska politika prema izvršiocima krivičnih djela.

b. Osnovna prava

Osnovna prava su suština vrijednosti EU i ključni element u procesu pristupanja. Osnovna prava su uglavnom sadržana u zakonodavstvu zemalja obuhvaćenih procesom proširenja, ali je potrebno uraditi još više kako bi se osiguralo da se ta prava u potpunosti primjenjuju i u praksi.

Sloboda izražavanja i medija i dalje predstavlja poseban razlog za zabrinutost. U ovoj oblasti je već 2014. godine primijećeno nazadovanje. Takav trend se nastavio i 2015. godine. Bilo je neprimjerenih političkih uticaja na rad javnih emitera na Zapadnom Balkanu, kao i zastrašivanja novinara i ograničenog napretka u samoregulaciji medija. Sloboda izražavanja je još više smanjena u Turskoj, kako promjenama zakonodavstva, tako i u praksi zahvaljujući krivičnim gonjenjima zbog navodnog vrijeđanja visokorangiranih političara, uključujući i predsjednika, i visokim novčanim kaznama koje su imale odvratajući efekat na slobodno medijsko izvještavanje. Komisija i dalje smatra rad na slobodi izražavanja i medija u procesu pristupanja EU jednim od prioriteta. Komisija je 4. novembra 2015. godine održala treću *Speak-Up!* konferenciju koja je okupila ključne zainteresovane strane iz medija, civilnog društva i državnih organa kako bi se bavili ključnim izazovima i ojačali napore u pružanju podrške slobodi izražavanja u regionu.

Postoji potreba za boljom zaštitom manjina, naročito Roma. Romi na Zapadnom Balkanu i u Turskoj su i dalje žrtve rasizma, diskriminacije i socijalnog isključivanja i većina Roma živi u velikom siromaštvu, bez odgovarajućeg pristupa zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i obukama, stanovanju i zapošljavanju.

Diskriminacija i neprijateljsko raspoloženje prema ranjivim grupama, uključujući i na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, i dalje predstavlja ozbiljan razlog za zabrinutost. Potrebno je primijeniti pristup „nulte tolerancije“ prema nasilju, zastrašivanju i govoru mržnje protiv ovih i pripadnika drugih ranjivih grupa. Neophodno je više raditi na unapređivanju jednakosti žena i muškaraca, uključujući rješavanje problema nasilja u porodici, na unapređenju prava djeteta i pružanju podrške osobama sa invaliditetom i olakšati pristup pravdi. Potreban je snažniji institucionalni okvir za zaštitu osnovnih prava, posebno kako bi se unaprijedio rad ombudsmana i podržao rad nevladinih organizacija (NVO) i boraca za ljudska prava.

c. Ekonomski razvoj i konkurentnost

Postati država članica EU ne znači samo poštovati pravila i standarde EU, to takođe podrazumijeva da zemlja postane ekonomski podobna za članstvo kako bi sigurno mogla da iskoristi sve pogodnosti pristupanja EU, a istovremeno da doprinese rastu i prosperitetu privrede EU.

I dalje postoje značajni izazovi u svim zemljama obuhvaćenim procesom proširenja u pogledu ekonomske reforme, konkurentnosti, otvaranja novih radnih mjesta, fiskalne konsolidacije i

inkluzivnog rasta. Iako su sve zemlje obuhvaćene procesom proširenja uglavnom održale opštu makroekonomsku stabilnost i nastavile sa skromnim oporavkom, sve zemlje Zapadnog Balkana se suočavaju sa velikim strukturnim ekonomskim i socijalnim izazovima, visokim stopama nezaposlenosti i niskim nivoima prihoda. Potrebno je unaprijediti infrastrukturu i sisteme obrazovanja. Nedostatak primamljivih prilika za zaposlenje u zemlji, u jednom broju zemalja se odražava kroz značajan priliv doznaka iz inostranstva. Na Kosovu one čine preko 11%, u Bosni i Hercegovini 12,6% BDP-a. Iako ove doznake djelomično ublažavaju stalne trgovinske deficite i podstiču potrošnju, one takođe smanjuju podsticaj na rad.

Pravna sigurnost, funkcionalan nezavisni pravosudni sistem koji omogućava primjenu osnovnih prava, uključujući imovinska prava, funkcionalna javna uprava i jednoobrazna primjena pravila su takođe preduslovi za privlačenje investitora i stimulisanje privrednog rasta i otvaranja novih radnih mjesta. Slabosti u oblasti vladavine prava, u primjeni pravila konkurencije, upravljanju javnim finansijama i česte promjene dozvola i poreza povećavaju rizik od korupcije i negativno utiču na investicionu klimu. Zapadni Balkan se suočava sa niskim nivoom industrijalizacije i produktivnosti postojećih industrijskih preduzeća i slabostima u upravljanju industrijskim sektorom. Ti faktori objašnjavaju zašto su strane investicije na Zapadnom Balkanu i dalje skromne; to sputava neophodno prenošenje primjera najboljih praksi i znanja, a samim tim i brži rast produktivnosti.

Najnoviji razvoj događaja u privredi i projekcije obuhvataju:

⇒ Makroekonomska stabilnost je uglavnom održana u zemljama obuhvaćenim procesom proširenja, ali je fiskalna konsolidacija i dalje izazov, uz visok javni dug u jednom broju zemalja.

⇒ Očekuje se da bi zemlje kandidati na Zapadnom Balkanu trebalo da imaju rast u prosjeku za 2,5 % u 2015. godini.

⇒ Povećana stopa rasta međutim nije dovela do stvaranja većeg broja radnih mjesta. Nezaposlenost je i dalje velika, naročito među mladima i ženama i u prosjeku iznosi oko 22% na Zapadnom Balkanu, ali je mnogo veća u Bosni i Hercegovini, Kosovu i Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji. Visoka stopa siromaštva i dalje predstavlja ozbiljan razlog za zabrinutost.

⇒ EU je glavni trgovinski partner zemalja Zapadnog Balkana i prima približno oko 60% izvoza iz tog regiona. EU je takođe daleko najveći izvor stranih direktnih investicija.

⇒ U 2014. godini, Turska je zabilježila stabilan rast od 2,9%, što je pad u odnosu na 4,2% prethodne godine. Nešto značajniji rast se predviđa za 2015. godinu. Turska lira je oslabila, a deficit tekućeg platnog bilansa se smanjio sa skoro 8% BDP 2014. godine na ispod 6% 2015. godine, što je rezultat nižeg rasta domaće tražnje i nižih cijena energenata. Nedavni ekonomski učinak u Turskoj ilustruje kako visoki potencijal njene privrede tako i stalne neravnoteže u njoj.

⇒ EU je i dalje glavni trgovinski partner Turske sa preko 40% njenog izvoza koji odlazi u EU. Turska je postala investiciona baza za evropsko poslovanje i sve više se integriše u lanac snabdijevanja i proizvodnje EU. Oko 60% stranih direktnih investicija u Turskoj dolazi iz EU.

Na osnovu iskustva država članica EU u Evropskom semestru, Komisija jača svoju podršku poboljšanju ekonomskog upravljanja i konkurentnosti u zemljama obuhvaćenim procesom proširenja. Ovo bi trebalo da pomogne zemljama obuhvaćenim procesom proširenja da iskoriste potencijal za održivi rast i stvaranje novih radnih mjesta, da bolje isplaniraju i rasporede strukturne reforme i na kraju da ispune ekonomske kriterijume. Ova podrška je posebno važna za zemlje Zapadnog Balkana budući da se ni za jednu od njih ne smatra da ima funkcionalnu tržišnu ekonomiju.

Početkom 2015. godine sve zemlje obuhvaćene procesom proširenja su dostavile Programe ekonomskih reformi koji su se odnosili i na srednjoročni makroekonomski okvir i okvir fiskalne politike, kao i, za zemlje Zapadnog Balkana, na strukturne reforme. Na osnovu analize ovih programa i preporuka iz programa, koju je izvršila Komisija, ministri finansija iz EU i ovih zemalja su na zajedničkom sastanku u maju 2015. godine usvojili zajedničke preporuke u vezi sa reformama koje su potrebne kako bi se podržao dugoročni rast i konkurentnost. Ove preporuke su u potpunosti uzete u obzir pri izradi osnovnih godišnjih izvještaja Komisije u kojima se daju dodatne smjernice u vezi sa prioritetima reformi. Finansijska sredstva iz IPA fondova se takođe usmjeravaju na bolji način.

Od naredne godine, Programi ekonomskih reformi će biti predstavljeni kao jedinstven integrisan dokument sa većim fokusom na zapošljavanju i socijalnim izazovima. Primjena Programa ekonomskih reformi će se nastaviti na godišnjem nivou.

Kada je riječ o Turskoj, ova zemlja i EU imaju zajednički interes za podsticanje ekonomske reforme, kao i za razmjenu iskustva, usklađivanje stavova u G20 i produblјivanje ekonomske integracije. Komisija je pokrenula sveobuhvatnu procjenu uticaja koja će biti osnova mandata pregovora za modernizaciju i proširenje Carinske unije između EU i Turske. Cilj je da se ojačaju trgovinski odnosi tako da odgovaraju nivou strateške važnosti odnosa između Turske i EU i važnosti njihovih ekonomskih razmjena. Pokrenuće se ekonomski dijalog na visokom nivou između EU i Turske, praćen poslovnim forumom EU i Turske i vodiće se dijalog o energetici na visokom nivou.

Povećanje konkurentnosti i uvođenje mjera koje podstiču stvaranje novih radnih mjesta u regionu trebalo bi da ublaže migratorni pritisak zemalja obuhvaćenih procesom proširenja prema EU. Slično situaciji iz prošlosti, eventualna potreba za prelaznim mjerama kao i priroda tih mjera i/ili mehanizam zaštite u sferi slobodnog kretanja radnika, rješavaće se tokom pristupnih pregovora o budućem proširenju, uzimajući u obzir buduće procjene uticaja.

d. Funkcionisanje demokratskih institucija i reforma javne uprave

Pravilno funkcionisanje i stabilnost glavnih institucija koje garantuju demokratiju su pitanja koja i dalje treba u potpunosti rješavati. Demokratske institucije su i dalje slabe u jednom broju zemalja. Nedostaje kultura građenja kompromisa, pri čemu je uloga nacionalnih parlamenata slabije razvijena. U periodu izvještavanja došlo je do bojkota rada parlamenta u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji, Albaniji i u Crnoj Gori. Na Kosovu i u Crnoj Gori, članovi opozicije su učestvovali u incidentima u kojima je došlo do nasilja usmjerenog protiv vlade. Nadzorna uloga parlamenta se često podriva pretjeranim korištenjem hitnih postupaka za donošenje zakonodavstva, slabim sistemom i postupcima koje koriste parlamentarni odbori i nedovoljnim konsultovanjem sa zainteresovanim stranama, uz minimalan doprinos stručnjaka.

Iako je manji broj pitanja koje treba rješavati u pogledu provođenja slobodnih i pravednih izbora kao takvih, izbori se često smatraju prilikom za dobijanje političke kontrole nad državnim institucijama. Reforma javne uprave je ključ u ovom pogledu, kao i profesionalizacija i depolitizacija državne službe.

Reforma javne uprave je zajedno sa vladavinom prava i ekonomskim upravljanjem jedno od međusobno povezanih pitanja od suštinskog značaja za uspjeh u političkim i ekonomskim reformama i izgradnju osnove za sprovođenje propisa i standarda EU.

Za demokratsko upravljanje i odgovornost je neophodno da državna uprava dobro funkcioniše. Kvalitet uprave takođe ima direktan uticaj na sposobnost vlade da pruža javne usluge, sprečava korupciju i bori se protiv nje i da podstiče konkurentnost i rast. Ugrađivanje načela zasluga u rukovođenje državnom službom i obezbjeđivanje odgovarajućih upravnih postupaka su od suštinskog značaja. U nekim zemljama je ostvaren napredak u toku prethodne godine, ali još dosta toga treba uraditi.

Zemlje takođe treba da pronađu pravu ravnotežu između centralne, regionalne i lokalne vlasti tako da one na najbolji način daju podršku sprovođenju reformi i pružanju usluga građanima. Uloga regionalnih i lokalnih vlasti u procesu pristupanja EU i konačnoj primjeni pravila EU je takođe od ključnog značaja.

Građani nemaju samo pravo na dobru upravu, već i da budu aktivno uključeni u kreiranje politike. Treba još raditi na jačanju participatorne demokratije i razvoju dijaloga između donosilaca odluka i zainteresovanih strana. O snaženo civilno društvo je najznačajnija komponenta svakog demokratskog sistema. Ono jača političku odgovornost i socijalnu koheziju, produbljujući razumjevanje i inkluzivnost reformi povezanih sa procesom pristupanja i dajući podršku pomirenju u društvima koja su podijeljena sukobima.

U nekim slučajevima, potrebno je izgraditi podsticajnije i povoljnije okruženje koje poboljšava uslove za politički dijalog i nepristrasan doprinos procesu donošenja odluka, uz podršku kvalitetnih statističkih podataka koje dostavljaju nezavisni nacionalni zavodi za statistiku. Mora se obezbjeđiti nezavisnost i djelotvornost ključnih tijela kao što su institucija ombudsmana i državne revizorske institucije, a njihove preporuke se moraju na odgovarajući način sprovesti.

III. REGIONALNA SARADNJA

a. Agenda za povezivanje

Povezivanje je u samom središtu napora koje Komisija ulaže u podsticanje integracija među pojedinačnim zemljama i između tih zemalja i EU. Ti napori takođe služe i za podsticanje njihove evropske perspektive. Unapređenje povezanosti zahtijeva kako ulaganja u unapređenje saobraćajne i energetske infrastrukture, tako i u sprovođenje „mekih” mjera sa ciljem otvaranja tržišta, uklanjanja prepreka integracijama i stvaranja transparentnog regulatornog okruženja.

Poboljšana povezanost zemalja Zapadnog Balkana i sa EU je ključni faktor za rast i stvaranje novih radnih mjesta pošto ona jača potporu konkurentnosti zemalja. Ona će donijeti jasne koristi građanima u državama koje teže ka članstvu još prije njihovog pristupanja i stvoriti prilike za investitore iz EU. Agenda za povezivanje je blisko povezana sa ekonomskim upravljanjem i programima ekonomskih reformi koje pripremaju zemlje obuhvaćene procesom proširenja.

Pored toga, agenda za povezivanje doprinosi spajanju regiona, razvoju dobrosusjedskih odnosa i podsticanju mira i pomirenja.

Ostvaruje se značajan napredak u kontekstu „Berlinskog procesa” i platforme „Zapadnobalkanske šestorke”, koji podržava regionalni pristup utvrđivanju realnih prioriteta za ključne infrastrukturne projekte investicije u cilju povezivanja i podstiče neophodne reforme. Šefovi država i vlada iz regiona i jednog broja država članica su u Beču u avgustu izvršili procjenu napretka i postigli saglasnost u vezi sa prioritetima za dalji razvoj infrastrukture.

U oblasti **transporta**, Bečki samit se nadovezao na sporazum postignut između zemalja Zapadnog Balkana u aprilu 2015. godine o ključnoj transportnoj mreži, a u junu 2015. godine o proširenju tri ključna koridora transevropskih transportnih mreža na Zapadni Balkan. Te zemlje su identifikovale prioritetne projekte duž sekcija tih koridora koji treba da se sprovedu do 2020. godine. Kako bi obezbijedile održivost i postigle kratkoročne rezultate, te zemlje su se usaglasile da prije narednog samita u Parizu sprovedu jedan broj „mekih” mjera, kao što su usklađivanje i pojednostavljenje procedura na graničnim prelazima, bezbjednost saobraćaja na putevima i planovi za održavanje. To će biti podržano i zaključivanjem Ugovora o Transportnoj zajednici koji će podstaći integraciju tržišta i infrastrukture kopnenog transporta i pomagati zemljama Zapadnog Balkana u sprovođenju standarda EU u oblasti kopnenog transporta.

Odabrani su i prioritetni projekti od već postojećih 35 Projekata od interesa za **Energetsku** zajednicu (PECI), prvenstveno interkonektivni dalekovodi. Pored toga, ove zemlje su se dogovorile sa preduzmu korake kako bi uspostavile tržišta električne energije. Mjere koje će omogućiti postizanje rezultata takođe u kratkom vremenskom periodu podrazumijevaju obezbjeđivanje punog poštovanja postojećih pravnih zahtjeva iz Ugovora o Energetskoj zajednici, uključujući u oblasti razdvajanja, pristupa za treće strane i jačanja regulatorne nezavisnosti.

U pogledu klimatskih promjena, države koje teže ka članstvu će morati da sprovedu značajne reforme u skladu sa Okvirom EU za klimatsku i energetska politiku do 2030. godine i da sprovedu svoje međunarodne obaveze u vezi sa klimom.

Odabrani investicioni projekti će zahtijevati znatna finansijska sredstva i sufinansiranje uključujući i kroz Investicioni okvir za Zapadni Balkan kako bi se podržale investicije koje pospešuju stvaranje radnih mjesta i rast i podstiču povezivanje u regionu. Jača se koordinacija sa međunarodnim finansijskim institucijama (MFI). Zemlje Zapadnog Balkana su osnovale nacionalne odbore za investicije koji su izradili nacрте jedinstvenih pregleda prioriteta infrastrukturnih projekata koji će morati da postanu pouzdani mehanizmi planiranja i utvrđivanja prioriteta i koji će obezbjediti da zemlje imaju dovoljno budžetskih sredstava i fiskalnog prostora da preuzmu neophodno finansiranje kredita kako bi se svi projekti sproveli na vreme.

Mladi i obrazovanje su još jedan ključni prioritet. Komisija pozdravlja sporazum o „Pozitivnoj agendi za mlade na Zapadnom Balkanu” i saglasnost postignutu na Zapadnobalkanskoj platformi za obrazovanje i obuke o jedanaest regionalnih projekata sa ciljem pružanja podrške reformama i povećanju kapaciteta. Inicijative iz programa Erasmus+ će se dodatno promovisati, uključujući poseban Omladinski prozor, kao i preduzetništvo. Komisija takođe podržava rad Regionalnog savjeta za saradnju koji obavlja sa zemljama na uzajamnom priznavanju diploma, što će unaprediti mobilnost regiona i učiniti tržišta rada efikasnijim.

Dalja **integracija tržišta** je još jedan prioritet za region. Zahvaljujući Sporazumu o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi (CEFTA), ukinute su tarife i kvote za poljoprivredne i industrijske proizvode. Ograničeni trgovinski tokovi unutar regiona su uglavnom posljedica nekonkurentnih preduzeća. Zemlje su utvrdile posebne mjere za konkurentnost u programima ekonomskih reformi koje su podnijele Evropskoj komisiji u januaru 2015. godine. Takođe će biti važno utvrditi pravu kombinaciju podsticaja za poslovni sektor, izbjegavajući nanošenje štete poreskoj konkurenciji. Komisija će sprovesti uporednu studiju podsticaja za poslovni sektor.

U oblasti **informacione i komunikacione tehnologije (IKT)** i elektronske komunikacije, jedinstveno digitalno tržište EU treba da predstavlja model za zemlje obuhvaćene procesom proširenja kako bi obezbijedile bolji pristup potrošača i preduzeća digitalnim proizvodima i uslugama; kako bi stvorile prave i jednake uslove za razvoj digitalnih mreža i inovativnih usluga; i kako bi u najvećoj mogućoj mjeri iskoristile potencijal za rast digitalne ekonomije. Savjet za regionalnu saradnju i date zemlje, u okviru inicijative „Elektronska Jugoistočna Evropa”, već su počeli da rade na uspostavljanju konkretne saradnje u ovoj oblasti, kao što je uspostavljanje zone bez roaminga na Zapadnom Balkanu.

Komisija u potpunosti podržava rad Procesu saradnje u Jugoistočnoj Evropi (PSuJIE) i Savjeta za regionalnu saradnju, uključujući i Regionalnu strategiju 2020 i njeno isticanje podrške ekonomskoj saradnji i razvoju u regionu. Komisija pozdravlja intenziviranje rada inicijative Zapadnobalkanske šestorke, koja je podržala i usredsređenost na povezivanje u okviru Berlinskog procesa.

Komisija će nastaviti da podržava rad u ovim oblastima i da razmatra nove oblasti saradnje sa zemljama Zapadnog Balkana. To će obuhvatiti najbolje prakse EU za utvrđivanje regionalnih prioriteta kao što je Strategija pametne specijalizacije, koje mogu podstaći dodatne investicije u istraživanje i inovacije i stručno obrazovanje i usavršavanje.

b. Dobrosusjedski odnosi i regionalna saradnja

Dobrosusjedski odnosi i regionalna saradnja ključni su elementi Procesu stabilizacije i pridruživanja i procesa proširenja, koji nastavljaju da pokreću transformacije i učvršćuju stabilnost u zemljama Jugoistočne Evrope koje teže ka članstvu u EU. Intenzivirani su kontakti i saradnja na bilateralnom i regionalnom nivou, a i u osjetljivim oblastima kao što su ratni zločini, povratak izbjeglica, organizovani kriminal i saradnja policije. Dobrosusjedski odnosi se i dalje osnažuju kroz razne inicijative za regionalnu saradnju. Regionalni kontakti na nivou predsjednika vlada i ministara su sve učestaliji. Važno je da su ove inicijative komplementarne, inkluzivne, vlasništvo regiona i pod njegovim vođstvom. U avgustu su potpisani granični sporazumi između Crne Gore i Bosne i Hercegovine i Crne Gore i Kosova. Regionalna saradnja u pogledu pitanja životne sredine treba da se nastavi posvećujući posebnu pažnju prevenciji poplava i vodama (prekogrančni riječni slivovi), zagađenju vazduha i zaštiti prirode (prekogrančne zaštićene oblasti).

Takođe, potrebno je uložiti dodatne napore za prevazilaženje **bilateralnih** sporova među zemljama obuhvaćenim procesom proširenja i sa državama članicama. Mnoga neriješena pitanja i dalje opterećuju bilateralne odnose u regionu, posebno ona koji proističu iz raspada bivše Jugoslavije kao što su međuetnički i statusni sporovi, položaj manjina, odgovornost za ratne zločine, raseljena lica, nestala lica i demarkacija granica. Pomirenje i odgovorno političko vođstvo su ključni za podsticanje stabilnosti i podršku stvaranju okruženja u Jugoistočnoj

Evropi koje pogoduje prevazilaženju problema naslijeđenih iz prošlosti, čime se opet smanjuje rizik da se otvorena bilateralna pitanja politički instrumentalizuju ili da dođe do novih sporova. Potrebno je da se u regionu osigura veća podrška naporima koji se ulažu u pomirenje, kao što su oni u okviru inicijative za otkrivanje istine i za pomirenje Koalicije za REKOM (Regionalna komisija za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima).

Bilateralne sporove treba da rješavaju strane na koje se oni odnose u što ranijoj fazi i oni ne treba da zadržavaju proces pristupanja, koji bi trebalo da se zasniva na ustanovljenom uslovljavanju. Komisija poziva strane da ulože sve napore u rješavanje neriješenih sporova u skladu sa utvrđenim načelima i sredstvima, uključujući, po potrebi, upućivanje spornih pitanja Međunarodnom sudu pravde ili drugim postojećim ili *ad hoc* tijelima za rješavanje sporova. Pozitivna atmosfera na samitu u Beču u avgustu - kada su lideri zemalja Zapadnog Balkana potpisali sporazum kojim su se obavezali da jedni drugima neće blokirati napredak ka članstvu u EU i da će koristiti međunarodnu arbitražu kada god date strane u sporu ne mogu da riješe određena bilateralna pitanja - poželjna je i treba je dalje razvijati.

Ostvaren je značajan napredak u procesu normalizacije odnosa između Srbije i Kosova, uz dodatne suštinske sporazume koji su potpisani u avgustu. Potrebno je da se nastavi sa tim procesom i svi sporazumi (uključujući Sporazum iz Brisela³) se moraju sprovoditi. EU je unijela zahtjev za normalizaciju odnosa u okviru pregovora za pristupanje sa Srbijom, i u SPP sa Kosovom. Kada je riječ o Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji, održavanje dobrosusjedskih odnosa je i dalje od suštinskog značaja, uključujući i obostrano prihvatljivo rješenje za pitanje naziva o kome se pregovaralo, pod okriljem UN, koje se mora pronaći bez daljeg odlaganja.

Komisija će nastaviti da pruža političku podršku svim ovim zemljama kako bi pronašle rješenja za bilateralna pitanja što je prije moguće i nastaviće aktivno da podržava napore za pronalaženje rješenja na drugim forumima.

Komisija pozdravlja podršku **Turske** nastavku razgovora pod okriljem UN o pronalaženju rješenja za Kipar. Sada je važno da se što prije ostvari napredak u tim razgovorima. U skladu sa ponovljenim stavovima Savjeta i Komisije iz prethodnih godina, Turska sada mora hitno da ispuni svoje obaveze punog sprovođenja Dopunskog protokola i ostvari napredak u normalizaciji odnosa sa Republikom Kipar. To bi moglo da stvori novi zamah u procesu pristupanja. Komisija poziva i da se izbjegava svaka prijetnja, izvor nesuglasica ili aktivnosti koje štete dobrosusjedskim odnosima i mirnom rješavanju sporova. Komisija naglašava sva suverena prava država članica EU. To podrazumijeva, između ostalog, pravo na sklapanje bilateralnih sporazuma i istraživanje i eksploataciju prirodnih resursa u skladu sa pravnim tekovinama EU i međunarodnim pravom, uključujući i Konvenciju UN o pravu mora.

³ „Prvi sporazum o principima normalizacije odnosa” iz aprila 2013. godine

IV. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na osnovu prethodne analize i procjena iznijetih u skraćenom pregledu o zemljama datom u aneksu, Komisija iznosi sljedeće **zaključke** i daje **preporuke**:

I

1. Politika proširenja EU predstavlja investiciju u **mir, sigurnost i stabilnost** u Evropi. Ona pruža više ekonomskih i trgovinskih mogućnosti koje su na obostranu korist i EU i država koje teže da postanu članice.
2. Zemlje obuhvaćene procesom proširenja moraju ispunjavati dobro utvrđene kriterijume kako bi se pridružile EU. Rigorozan proces pristupanja, zasnovan na strogoj ali pravednom **uslovljavanju i načelu sopstvenih zasluga**, od ključnog je značaja za kredibilitet politike proširenja, za pružanje podsticaja zemljama obuhvaćenim procesom proširenja da slijede dalekosežne reforme i za obezbjeđivanje podrške građana EU.
3. Izazovi sa kojima se suočavaju zemlje obuhvaćene procesom proširenja su takvi da nijedna od njih neće biti spremna da se pridruži EU za vrijeme mandata sadašnje Komisije. To naglašava potrebu da se iznova potvrdi snažna usmjerenost na načelo **„rješavanja osnovnih pitanja na prvom mjestu“ u procesu pristupanja, koje će biti suština politike proširenja** za vrijeme ove Komisije.
4. Shodno tome, Komisija će nastaviti da usmjerava svoje napore ka obezbjeđivanju toga da prioriteti zemalja budu reforme u oblastima **vladavine prava**, uključujući i reforme pravosuđa i borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, **osnovnih prava**, uključujući slobodu izražavanja i borbu protiv diskriminacije, prvenstveno LGBTI zajednice i Roma, kao i u oblasti funkcionisanja demokratskih institucija što obuhvata i **reformu javne uprave**. Takođe će raditi na podsticanju **ekonomskog razvoja** i jačanju konkurentnosti.
5. **Osnovna pitanja su i nerazdvojiva i uzajamno osnažujuća**. Jačanje vladavine prava povećava pravnu sigurnost, podstiče i štiti investicije i značajno doprinosi podsticanju ekonomskog razvoja i konkurentnosti. Od suštinske je važnosti da proces proširenja omogući ovakve sinergije, obezbijedi snažniji podsticaj privrednim reformama kako bi države koje teže članstvu uživale u koristima funkcionalnih tržišnih privreda uz vladavinu prava prije nego što se pridruže i doprinijele boljem funkcionisanju Unije u cjelini.
6. **Izbjeglička kriza** je snažno uticala na Zapadni Balkan i Tursku, a naročito Turska igra ključnu ulogu u pružanju humanitarne pomoći izbjeglicama. Za suočavanje sa ovom pojavom potrebno je neodložno uspostavljanje intenzivnije saradnje sa širim regionom kako bi se prepoznali ljudi kojima je potrebna zaštita, obezbijedila pomoć, osigurale spoljne granice EU i razotkrile kriminalne mreže koje se bave krijumčarenjem ljudi. EU obezbjeđuje značajnu podršku u tu svrhu. Takođe, Komisija je predložila da se u spisak sigurnih trećih zemalja uključe sve zemlje obuhvaćene procesom proširenja.
7. Za zemlje Zapadnog Balkana, jasna perspektiva članstva u EU je ključni faktor stabilnosti u regionu u kome je neophodno stalno raditi na prevazilaženju nasljeđa iz prošlosti i podsticanju pomirenja. **Dobrosusjedski odnosi i regionalna saradnja** su ključni elementi za Proces stabilizacije i pridruživanja i tokom protekle godine je ostvaren dobar napredak u tom pogledu.

8. Komisija snažno podržava **agendu za povezivanje**, u pogledu koje je ostvaren značajan napredak na Samitu u Beču održanom u avgustu. Postignuta je saglasnost o ključnoj transportnoj mreži, pa će se i ključni transportni i energetske projekti sada sprovesti. Komisija će nastaviti da daje podršku ovom procesu, uključujući i značajna finansijska sredstva u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć.
9. Ovim saopštenjem se utvrđuje **sveobuhvatna srednjoročna strategija za politiku proširenja EU**. Komisija će nastaviti da usvaja godišnja saopštenja kako bi izvršila procjenu napretka, donijela zaključke i preporuke o tematskim pitanjima ili pitanjima datih zemalja i predložila usklađivanje sa opštom strategijom, po potrebi.
10. Komisija je uvela novi, ojačani pristup procjenjivanju koji primjenjuje u svojim **godišnjim izvještajima o napretku zemlje**, kao pilot projekat u jednom broju ključnih oblasti reforme. Pored izvještavanja o ostvarenom napretku, mnogo veći akcenat je stavljen na stvarni nivo pripremljenosti za preuzimanje obaveza iz članstva i davanje jasnih smjernica zemljama u vezi sa pitanjima reformi. Time će se povećati transparentnost, olakšati bolja kontrola procesa reformi od strane svih aktera, uključujući i civilno društvo, za koje se mora izgraditi podsticajnije okruženje. Usaglašenije procjene će povećati i uporedivost između zemalja.

II

11. **Crna Gora:** Ostvaren je pomak u pregovorima EU o pristupanju sa Crnom Gorom. Unaprijeđen je zakonodavni okvir za vladavinu prava i uspostavljaju se nove institucije. Sada je za cjelokupan proces pregovora od suštinskog značaja da cijeli sistem vladavine prava u Crnoj Gori donese rezultate, posebno da se ostvare mjerljivi rezultati u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala. Napredak u ispunjavanju prelaznih mjerila iz poglavlja o vladavini prava i relevantnih identifikovanih nedostataka, prikazan kroz opipljive rezultate, uticaće na tempo cjelokupnih pregovora o pristupanju. Sve političke partije treba da pokažu odgovornost i ponovo se uključe u konstruktivan dijalog, pri čemu je skupština ključni forum za političku raspravu. Crna Gora takođe mora da obezbedi puno poštovanje novog izbornog zakonodavstva. Crna Gora treba da smanji svoj javni dug i da unaprijedi konkurentnost za industrijske i poljoprivredne proizvode.
12. **Srbija:** Srbija je preduzela glavne korake koji treba da dovedu do otvaranja prvih poglavlja u pregovorima o pristupanju sa EU. Ona je završila izradu sveobuhvatnih akcionih planova u oblasti vladavine prava. Ona je takođe postigla nekoliko ključnih sporazuma sa Kosovom koji predstavljaju važnu prekretnicu u procesu normalizacije odnosa. Opšti tempo pregovora će naročito zavisiti od održivog napretka koji se ostvari u ove dvije oblasti. Komisija sa zadovoljstvom iščekuje otvaranje prvih pregovaračkih poglavlja na međuvladinoj konferenciji (MVK) ove godine. U oblasti vladavine prava, reforma pravosuđa i borba protiv korupcije i organizovanog kriminala će biti ključna pitanja. Proces ekonomskih reformi mora da se nastavi, sa posebnim naglaskom na restrukturiranju preduzeća u državnom vlasništvu i javnih komunalnih preduzeća. Sve veća konstruktivna i vodeća uloga Srbije u regionu je ključna za unapređenje regionalnih veza i stabilnosti. Srbija je ozbiljno pogođena izbjegličkom krizom i izborila se sa prilivom više od dvije stotine

hiljada državljana trećih zemalja koji su prošli preko njene teritorije od početka godine.

13. **Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija**: Proces pristupanja EU Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije i dalje je u zastoju. Ono što je otkriveno u slučaju prisluškivanja je potvrdilo ozbiljne ranije razloge za zabrinutost Komisije i drugih u vezi sa uplitanjem politike u pravosuđe i medije, sve većom politizacijom državnih institucija i sprovođenjem izbora. Istovremeno, ova zemlja održava visok stepen usaglašenosti sa *acquis-em* u odnosu na to gdje se nalazi u procesu pristupanja. Politički akteri sada treba u potpunosti da se usmjere na sprovođenje „hitnih prioriteta reformi” koje je utvrdila Komisija i na prevazilaženje političke krize. Budžet treba da bude više usmjeren na rast i zapošljavanje, a istovremeno je potrebno unaprijediti njegovu izradu, transparentnost i sprovođenje. Od suštinske je važnosti napraviti odlučne korake ka rješavanju „spora oko imena”. Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija je ozbiljno pogođena izbjegličkom krizom i izborila se sa prilivom više od dvije stotine hiljada državljana trećih zemalja koji su prošli preko njene teritorije od početka godine.

S obzirom na do sada ostvaren napredak u sprovođenju političkog dogovora iz juna/jula, Komisija je spremna da proširi svoje preporuke na otvaranje pregovora o pristupanju sa Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom.

To će međutim biti uslovljeno stalnim sprovođenjem političkog dogovora iz juna/jula i ostvarivanjem značajnog napretka u sprovođenju hitnih prioriteta reformi. Ovo pitanje će se ponovo razmatrati nakon izbora.

14. **Albanija**: Albanija je ostvarila stabilan pomak u rješavanju ključnih prioriteta za otvaranje pregovora o pristupanju, naročito u reformi javne uprave i u pripremama za temeljnu reformu pravosudnog sistema. Sada je potrebno usvajanje paketa za reformu pravosuđa, kao i ostvarivanje dodatnog napretka u postizanju solidnih mjerljivih rezultata u proaktivnim istragama, krivičnom gonjenju i pravosnažnim presudama na svim nivoima u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala. Usvajanje propisa o isključenju izvršilaca krivičnih djela iz parlamenta bi ojačalo povjerenje građana u političke predstavnike i javne institucije. Konstruktivan međustranački politički dijalog se mora obezbijediti kako bi se postigla održivost procesa reformi. Neophodno je uložiti dodatne napore u održavanje fiskalne konsolidacije, unapređenje poslovnog okruženja i rješavanje pitanja sive ekonomije.
15. **Bosna i Hercegovina**: Bosna i Hercegovina se vratila na onu putanju reformi koja je neophodna za ostvarivanje napretka u procesu evropskih integracija. Neophodno je da se ostvari značajan napredak u sprovođenju Reformske agende, koja je u julu usvojena konsenzusom, da bi EU razmotrila zahtjev Bosne i Hercegovine za članstvo u EU. Obaveze koje su napisane na papiru sada treba da se sprovedu u djelo usvajanjem i sprovođenjem neophodnih reformi, naročito u oblasti vladavine prava, uključujući borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, kao i sprovođenjem društvenih i ekonomskih reformi. Kako bi riješila pitanje visoke stope nezaposlenosti i niske stope učešća, zemlja treba da smanji veliku nefleksibilnost tržišta rada, uključujući smanjenje poreskog opterećenja zarada. Strukturirani dijalog o pravosuđu treba da bude instrument za rješavanje preostalih nedostataka u pravosuđu Bosne i Hercegovine. Jačanje državne uprave, unapređenje saradnje na

svim nivoima i uspostavljanje djelotvornog mehanizma koordinacije za pitanja koja se odnose na EU takođe će biti neophodno kako bi zemlja mogla da se suoči sa izazovima koji joj predstoje na putu ka EU. Izmjena Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju koja će uzeti u obzir pristupanje Hrvatske Evropskoj uniji mora hitno da se finalizuje.

16. **Kosovo:** Komisija pozdravlja potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju koji obezbjeđuje sveobuhvatan okvir za uspostavljanje bližih političkih i ekonomskih odnosa između EU i Kosova. Odluka Kosova da uspostavi specijalizovana vijeća kako bi se sprovodila suđenja za ozbiljne zločine počinjene u kontekstu sukoba na Kosovu predstavlja značajan korak naprijed. Takođe su postignuti ključni sporazumi sa Srbijom koji predstavljaju važnu prekretnicu u procesu normalizacije odnosa. Kosovo treba da zadrži taj pozitivan zamah, uključujući rješavanje brojnih izazova koje predstojeće reforme nose u budućnosti, naročito u oblasti vladavine prava u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. Postoji potreba da vlada i skupština hitno obezbijede imenovanje članova odbora mnogih nezavisnih institucija i regulatornih tijela, bez daljeg odlaganja, a na osnovu njihovih zasluga. Komisija pozdravlja pomak koji je ostvaren u ispunjavanju zahtjeva za proces vizne liberalizacije. Kosovo je preduzelo neke djelotvorne kratkoročne mjere kako bi spriječilo ilegalne migracije ka EU. Skupštini treba da bude omogućeno da vodi slobodne i otvorene rasprave o svim pitanjima koja imaju uticaj na Kosovo, u skladu sa demokratskim postupcima. Opstrukcija rada skupštine i nasilje u političke svrhe su neprihvatljivi.
17. **Turska:** Turska je ključni partner za Evropsku uniju. Tokom protekle godine, EU i Turska su nastavile da unapređuju saradnju u ključnim oblastima od zajedničkog interesa. Turska se suočava sa ozbiljnim spoljopolitičkim i bezbjednosnim izazovima, uključujući sve veću opasnost od terorizma. Turska je takođe vodeća zemlja u rješavanju velike izbjegličke krize i osigurava veliku podršku za više od 2 miliona sirijskih izbjeglica na svojoj teritoriji. Intenziviran politički dijalog, saradnja i partnerstvo između EU i Turske su od suštinskog značaja. Evropski savjet je pozdravio Zajednički akcioni plan za izbjeglice i upravljanje migracijama kao dio sveobuhvatne agende saradnje zasnovane na podjeli odgovornosti, uzajamnim obavezama i njihovom sprovođenju. EU i njene države članice su izrazile spremnost da pojačaju saradnju sa Turskom i da znatno unaprijede njihovu političku i finansijsku angažovanost unutar uspostavljenog okvira. Uspješno sprovođenje Zajedničkog akcionog plana će doprinijeti ubrzanju ispunjavanja ciljeva iz mape puta za viznu liberalizaciju za sve države članice učesnice i punom sprovođenju sporazuma o readmisiji. Ostvareni napredak će biti procijenjen na proljeće 2016. godine, do kada će Komisija objaviti drugi izvještaj o sprovođenju viznog režima.

Napredak Turske u sprovođenju reformi je međutim usporen usljed ponovljenih izbora i političkih suprotstavljanja. Veliki nedostaci su uticali na pravosuđe. Situacija u pogledu slobode izražavanja i slobode okupljanja je nastavila da se pogoršava. Proces rješavanja kurdsog pitanja je zaustavljen. U pogledu usaglašenosti sa *acquis*-em EU u širem smislu, Turska je postigla dobar nivo pripremljenosti u mnogim oblastima. Turska je funkcionalna tržišna privreda sa umjerenim rastom, ali i dalje treba da riješi problem makroekonomskih neuravnoteženosti i da sprovede dodatne strukturne reforme. EU i Turska su

intenzivirale svoj rad na podizanju nivoa svojih zajedničkih ekonomskih i trgovinskih odnosa, uključujući usvajanje načela modernizacije i proširenja Carinske unije i unapređenje političkog dijaloga u sektoru energetike.

EU je spremna da ponovo radi sa Turskom na širokom spektru pitanja na zajedničkoj agendi. Turska mora ponovo da oživi reforme u oblastima vladavine prava i osnovnih prava. Neophodno je da se bez odlaganja ponovo započnu mirovni pregovori. Komisija sa nestrpljenjem iščekuje da radi na ovim ključnim prioritetima sa novom vladom poslije izbora 1. novembra.

Evropski savjet je zaključio i da je potrebno ponovo podstaći proces pristupanja sa ciljem ostvarivanja napretka u pregovorima u skladu sa pregovaračkim okvirom i relevantnim zaključcima Savjeta. Komisija je predložila otvaranje Poglavlja 17 i poziva Savjet da održi međuvladinu konferenciju do kraja 2015. godine. Ažurirani izvještaj o skriningu za Poglavlje 31 je dostavljen u decembru 2013. godine. Komisija će preispitati napredak ostvaren u drugim poglavljima i planira da podnese ažurirane pripreme dokumente za Poglavlja 15, 23, 24 i 26 do proljeća 2016. godine. Tada se u Savjetu može započeti sa raspravama o svim ovim poglavljima, ne dovodeći u pitanje stav država članica. Ponovno započinjanje priprema, naročito za otvaranje poglavlja 23 i 24, pružiće Turskoj sveobuhvatni putokaz za reforme u ključnim oblastima vladavine prava i osnovnih prava.

U skladu sa ponovljenim stavovima Savjeta i Komisije iz prethodnih godina, Turska sada mora hitno da ispuni svoje obaveze u smislu punog sprovođenja Dopunskog protokola i da ostvari napredak u normalizaciji odnosa sa Republikom Kipar. Komisija pozdravlja nastavak razgovora pod okriljem UN o pronalaženju rješenja za Kipar. Sada je važno da se što prije ostvari napredak u tim razgovorima. Od ključnog je značaja da Turska u konkretnom smislu bude posvećena i da doprinese postizanju sveobuhvatnog rješenja. EU je objavila svoju spremnost da prihvati uslove dogovora u skladu sa načelima na kojima se Unija zasniva.

V. ANEKSI

1. Kratki pregledi nalaza iz izvještaja za zemlje
2. Promjene u godišnjim izvještajima za zemlje
3. Ključni statistički podaci

ANEKS 1 - SAŽECI NALAZA IZ IZVJEŠTAJA ZA ZEMLJE

Crna Gora

Kada je riječ o političkim kriterijumima potrebno je u potpunosti sprovesti novo izbornu zakonodavstvo donijeto 2014. godine, uključujući elektronsku identifikaciju birača. Nije bilo političkog nastavka navodne zloupotrebe javnih sredstava za stranačke političke svrhe („afera audio snimaka”).

Neke opozicione stranke su stupile u bojkot skupštine u septembru. Takođe je organizovan niz protesta ispred skupštine. To je na kraju dovelo do sukoba između policije i demonстранata, što je rezultiralo povredama i štetom na imovini. Očekuje se da će svi slučajevi nasilja i navodi o prekomjernoj upotrebi sile u toku ovih događaja biti propisno ispitani. Istovremeno, sve političke stranke bi trebalo da se ponovo uključe u konstruktivan politički dijalog u skupštini.

Određeni napredak je ostvaren u poboljšanju saradnje između vlade i organizacija civilnog društva, posebno u pogledu učešća tih organizacija u procesu pristupanja u kom civilno društvo i dalje igra aktivnu ulogu. Potrebno je stvoriti uslove pogodne za dobrovoljni rad, građanski aktivizam i socijalno preduzetništvo.

U pogledu reforme državne uprave, Crna Gora je umjereno pripremljena. Međutim, njeni rezultati u obezbjeđivanju zapošljavanja na osnovu zasluga i borbi protiv politizacije su neujednačeni i trebalo bi ih osigurati na svim nivoima, uključujući visoke položaje. U oblasti upravljanja javnim finansijama, Crna Gora treba da uskladi svoje računovodstvene standarde sa međunarodnim standardima, da uspostavi čvrst okvir unutrašnje kontrole i poboljša poštovanje zakona.

Pravosudni sistem je umjereno pripremljen. Preduzeti su važni koraci za usaglašavanje pravnog okvira sa evropskim standardima uz povećanje profesionalnosti i nezavisnosti. Naglasak bi sada trebalo da bude na sprovođenju. U 2014. godini broj zaostalih neriješenih predmeta nije značajno smanjen. Etički kodeksi za sudije i tužioce su usklađeni sa relevantnim evropskim i međunarodnim standardima. Postoji strategija reforme pravosuđa (2014-2018) i prateći akcioni plan. Sada je potrebno puno sprovođenje novog sistema zapošljavanja, profesionalne procjene i unapređenja.

Kada je riječ o borbi protiv korupcije, Crna Gora je postigla određeni nivo pripremljenosti. Međutim, postignuti rezultati u pogledu djelotvorne istrage, gonjenja i pravosnažnih presuda u slučajevima korupcije, naročito u pogledu korupcije na visokom nivou, i dalje su ograničeni. U borbi protiv organizovanog kriminala zemlja ima određeni nivo pripremljenosti. Potrebni su dalji napori naročito radi ispitivanja širih kriminalnih mreža i borbe protiv pranja novca.

Dalji napredak u pregovorima o pristupanju uopšte će, takođe, zavisiti od napretka vladavine prava: napredak vladavine prava će opet, morati da se dokaže i procijeni na osnovu pouzdanih postignutih rezultata u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala.

Pravni okvir za zaštitu ljudskih prava je uglavnom u skladu sa evropskim standardima, ali i dalje postoje problemi u sprovođenju. Crna Gora je postigla određeni nivo pripremljenosti u oblasti slobode izražavanja. Međutim, i dalje postoje razlozi za zabrinutost: bilo je slučajeva napada na medijske radnike i imovinu tokom perioda izvještavanja, iako manje nego prethodnih godina. Ostaje da se riješe neki slučajevi nasilja protiv medija, uključujući najozbiljniji slučaj, a to je ubistvo jednog glavnog urednika 2004. godine. Nedostatak čvrstih profesionalnih i

etičkih standarda, zajedno sa nedostatkom efikasne samoregulacije, ne unapređuje slobodu medija. Crna Gora je nastavila da igra konstruktivnu ulogu u regionalnoj saradnji i napravila je značajne korake u pronalaženju obostrano prihvatljivih rješenja za bilateralna pitanja sa susjedima, uključujući potpisivanje graničnih sporazuma sa Bosnom i Hercegovinom i Kosovom u avgustu.

Kada je riječ o **ekonomskim kriterijumima**, Crna Gora je umjereno pripremljena u pogledu razvoja funkcionalne tržišne privrede. Određeni napredak je postignut u ostvarivanju fiskalne konsolidacije i poboljšanju poslovnog okruženja. Privreda se 2013. godine oporavila od dvostruke recesije 2009. i 2012. godine. Nakon blagog usporavanja 2014. godine, privredni rast opet uzima maha podstaknut investicijama. Iako će izgradnja autoputa Bar-Boljare, zajedno sa drugim investicijama u energetici, transportu i turizmu, podržati privredni rast, postoji rizik da će cijena autoputa predstavljati izazov za fiskalnu održivost. Crna Gora bi trebalo da uloži napore da smanji svoj javni dug. Banke se suočavaju sa stalno visokim nivoom NPL-a, sa problemima naplate potraživanja i niskom profitabilnošću zbog malog tržišta, što je rezultiralo oskudnim i skupim kreditima. Uprkos malom poboljšanju, performanse tržišta rada su i dalje nezadovoljavajuće uz stalno visoku stopu nezaposlenosti koja je trenutno 18%.

Crna Gora je umjereno pripremljena u pogledu kapaciteta da se izbori sa pritiskom konkurencije i tržišnim snagama u Uniji. Međutim, u pogledu industrijskih i poljoprivrednih proizvoda, Crna Gora i dalje trpi zbog niske konkurentnosti koju bi trebalo poboljšati. I dalje su potrebne ozbiljne reforme da bi se ojačala fizička infrastruktura zemlje i ljudski kapital, kao i da bi se obezbijedilo predvidivo i podsticajno regulatorno okruženje.

U pogledu sposobnosti da **preuzme obaveze članstva**, Crna Gora je umjereno pripremljena za većinu poglavlja *acquis*-a iako nivo usaglašenosti varira. Što se tiče javnih nabavki, Crna Gora je umjereno pripremljena. Potrebno je uraditi više da bi se spriječila pojava korupcije tokom ciklusa nabavke. U oblasti finansijske kontrole, Crna Gora je takođe umjereno pripremljena, ali potrebni su značajni napor za sprovođenje javne unutrašnje finansijske kontrole (JUFK) na svim nivoima državne uprave i u preduzećima u državnom vlasništvu. U oblasti statističkih podataka, Crna Gora je postigla određeni nivo pripremljenosti: potrebni su značajni napor, posebno kako bi se obezbijedila usaglašenost makroekonomske i poslovne statistike sa standardima EU.

Crna Gora je u ranoj fazi pripremljenosti, između ostalog, u oblasti životne sredine i klimatskih promjena. Usklađivanje sa *acquis*-em i jačanje administrativnog kapaciteta ostaje značajan izazov za Crnu Goru.

Srbija

U pogledu **političkih kriterijuma**, zainteresovane strane, uključujući civilno društvo, su u sve većoj mjeri uključivane u proces pristupanja. Iako se saradnja između vlasti i nezavisnih regulatornih tijela i Zaštitnika građana nedavno povećala, trebalo bi je dodatno unaprijediti. Potrebno je smanjiti primjenu hitnih postupaka u Narodnoj skupštini. Za usklađivanje sa standardima EU u nekim oblastima biće neophodne ustavne reforme.

Srbija je umjereno pripremljena u oblasti reforme državne uprave. Dobar napredak je ostvaren usvajanjem sveobuhvatnog akcionog plana. Srbija treba da ostane posvećena i da sprovodi ciljeve svojih reformi. Snažna politička volja je i dalje najvažnija za profesionalizaciju i

depolitizaciju uprave, kao i za povećanje transparentnosti postupaka zapošljavanja i otpuštanja, naročito za radna mjesta višeg rukovodstva.

Pravosudni sistem je postigao određeni nivo pripremljenosti. U maju su usvojena nova pravila za ocjenjivanje rada sudija i tužilaca. Većina predsjednika sudova je imenovana na stalne sudijske funkcije. Treba preduzeti dalje korake kako bi se riješilo pitanje političkog uticaja. Kvalitet i efikasnost pravosuđa i pristup pravdi su ometeni nejednakom distribucijom obima posla, opterećujućim brojem zaostalih predmeta i nedostatkom sistema besplatne pravne pomoći.

Srbija je ostvarila određeni nivo pripremljenosti u prevenciji i borbi protiv korupcije koja je i dalje rasprostranjena. Naponi koji se ulažu u borbi protiv korupcije tek treba da daju značajne rezultate. Institucionalna struktura još uvijek ne funkcioniše kao pouzdan mehanizam odvratanja. Neophodna je evidencija o djelotvornim istragama, krivičnom gonjenju i presudama u slučajevima korupcije, uključujući i one na visokom nivou.

Srbija je ostvarila određeni nivo pripremljenosti u pogledu borbe protiv organizovanog kriminala. Nove hemijske laboratorije za analizu DNK i droga su počele sa radom. Ova zemlja aktivno doprinosi međunarodnoj i regionalnoj saradnji. Srbija je usvojila strategije za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma, kao i strategiju finansijskih istraga, ali još uvijek nedostaje sveobuhvatni strateški prikaz situacije u oblasti organizovanog kriminala na njenoj teritoriji. Potrebno je uspostaviti pouzdanu evidenciju u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala.

Postoji pravni i institucionalni okvir za poštovanje osnovnih prava. Neophodno je obezbijediti njegovo dosljedno sprovođenje u cijeloj zemlji, uključujući i u pogledu zaštite manjina. Potrebno je uraditi više kako bi se obezbijedili uslovi za potpuno ostvarivanje slobode medija i slobode izražavanja, u čemu je Srbija postigla određeni nivo pripremljenosti. Potrebno je uložiti dalje kontinuirane napore za poboljšanje statusa Roma i izbjeglica i raseljenih lica. Vlasti su preduzele korake za jačanje zaštite prava lezbijskih, gej, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba (LGBTI) i ponovo su omogućile organizovanje Parade ponosa u Beogradu. Međutim, još uvijek je neophodna razvijenija kultura poštovanja LGBTI osoba.

Srbija je konstruktivno učestvovala u regionalnim inicijativama i radila na unapređenju svojih bilateralnih odnosa u duhu pomirenja i dobrosusjedskih odnosa. Posjeta predsjednika Vlade Srebrenici u julu povodom obilježavanja godišnjice genocida je poslala pozitivnu poruku.

U pogledu **normalizacije odnosa sa Kosovom**, Srbija ostaje posvećena sprovođenju „Prvog sporazuma o principima normalizacije odnosa” iz aprila 2013. godine i drugih sporazuma postignutih tokom dijaloga uz posredovanje EU. U avgustu su zaključeni ključni sporazumi o energetici, telekomunikacijama, uspostavljanju Asocijacije/Zajednice opština sa srpskom većinom, kao i o mostu u Mitrovici. Dijalogom su postignuti dodatni konkretni rezultati u oblasti pravde, integracije civilne zaštite, osiguranja vozila, naplate carine i IUG. Održani su i konstruktivni razgovori sa ciljem unapređenja saradnje u rješavanju pitanja migracionih tokova iz pravca Kosova. Preduzetim koracima postignut je novi napredak u normalizaciji odnosa i oni bi trebalo da imaju pozitivan i konkretan uticaj na svakodnevni život građana kako na Kosovu, tako i u Srbiji.

U pogledu **ekonomskih kriterijuma**, Srbija je umjereno pripremljena u pogledu razvoja funkcionalne tržišne privrede. Dobar napredak je ostvaren u rješavanju određenih slabosti

politike i potrebno je očuvati taj pozitivan zamah u daljem sprovođenju strukturnih reformi. Privreda Srbije se oporavlja od recesije. Zahvaljujući značajnim mjerama konsolidacije i efikasnijoj naplati poreza, budžetski deficit se znatno smanjio. Potrebno je održati fiskalnu konsolidaciju i poduprijeti je sprovođenjem planiranih reformi. Inflacija je i dalje veoma niska, što omogućava centralnoj banci da smanji kamatne stope. Iako je nezaposlenost veoma visoka, stopa nezaposlenosti je pala ispod 20%. Ostvaren je napredak u restrukturiranju preduzeća u javnom vlasništvu i glavnih komunalnih preduzeća, ali je neophodan dalji napredak u ovoj oblasti. Privatni sektor je nedovoljno razvijen i ograničen slabostima u oblasti vladavine prava i otežanim pristupom sredstvima finansiranja. Proces privrednih reformi mora da se nastavi sa posebnim naglaskom na restrukturiranju preduzeća u državnom vlasništvu i javnih komunalnih preduzeća.

Srbija je umjereno pripremljena u pogledu sposobnosti da se nosi sa pritiskom konkurencije i tržišnim silama u okviru Unije. Sistem obrazovanja je i dalje neefikasan, fizička infrastruktura je nedovoljno razvijena, a neformalni sektor i državna pomoć su od suštinskog značaja. Srbija treba da unaprijedi kvalitet sistema obrazovanja tako što će ga prilagoditi potrebama tržišta rada, da podstiče privatne investicije i ubrza sprovođenje javnih infrastrukturnih projekata. Potrebno je da bolje reguliše parafiskalne namete i obezbijedi transparentan okvir podrške države privatnom sektoru, preusmjeravajući je ka efikasnim i horizontalnim ciljevima, kao što je podrška malim i srednjim preduzećima i istraživanju i razvoju.

U pogledu **sposobnosti preuzimanja obaveza koje proističu iz članstva**, Srbija je nastavila da usaglašava svoje zakonodavstvo sa *acquis*-em EU u svim oblastima. Odgovarajući finansijski i ljudski resursi i dobri strateški okviri će biti od suštinskog značaja za održavanje dinamike reformi. Zakonodavstvo Srbije je sada u velikoj mjeri usklađeno u oblastima kao što su intelektualna svojina, oblast ispitivanja povreda konkurencije i koncentracija i u oblasti monetarne politike. Srbija je osnovala Nacionalni odbor za investicije koji okuplja nacionalne organe, donatore i međunarodne finansijske institucije (MFI) kako bi vršili koordinaciju investicione politike Srbije u ključnim sektorima jedinstvenog pregleda prioritarnih projekata (energetika, transport, životna sredina i poslovna infrastruktura), koji predstavlja uzor u regionu. Srbija je umjereno pripremljena u oblastima javne nabavke, statističkih podataka i finansijske kontrole. Srbija će u periodu do pristupanja morati postepeno da usaglasi svoju spoljnu i bezbjednosnu politiku sa Zajedničkom spoljnom i bezbjednosnom politikom Evropske unije.

Mješoviti migracioni tokovi su se dramatično uvećali što je umnogome opteretilo sistem za azil i migracije u Srbiji. Srbija je uložila veliki trud kako bi obezbijedila da državljani trećih zemalja koji prolaze kroz zemlju dobiju sklonište i humanitarnu pomoć, uz podršku EU i drugih. Istovremeno, da bi zadržala bezvizni režim, Srbija treba da nastavi da ulaže napore kako bi riješila pitanje povećanja broja neosnovanih zahtjeva za azil koje podnose državljani Srbije u zemljama EU i Šengena.

Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija

Kada je riječ o **političkim kriterijumima** ozbiljni izazovi, o kojima je izvještavano u prethodnim godinama, bili su dodatno naglašeni najtežom političkom krizom u zemlji od 2001. godine koja je uključivala presretanje razgovora, navodno visokih državnih funkcionera i

ukazivala na kršenje osnovnih ljudskih prava, miješanje u nezavisnost pravosuđa, slobodu medija i izbora, kao i na politizaciju i korupciju. U prethodnim izvještajima o napretku su naznačeni razlozi za zabrinutost u vezi sa svim ovim pitanjima. Neuspjeh političkog dijaloga i poteškoće u postizanju konsenzusa o ovim pitanjima istakli su još jednom političke podjele u zemlji.

Na osnovu sporazuma iz juna/jula pod pokroviteljstvom Komesara, uz pomoć tri člana Evropskog parlamenta, poslanici glavne opozicione stranke su se vratili u parlament 1. septembra nakon što su ga bojkotovali više od godinu dana. Bojkot je ozbiljno uticao na nadzorne funkcije ove institucije nad izvršnim vlastima. Druga ključna tijela nisu uspjela da sprovedu djelotvoran nadzor. Počeo je rad na sprovođenju političkog dogovora. Sprovođenje treba nastaviti i uraditi još mnogo toga u vezi sa „Hitnim reformskim prioritetima”⁴ kako bi se postigli rezultati u pogledu ovih i drugih već postojećih ciljeva reformi o kojima je postignut dogovor.

Međuetnička situacija je i dalje krhka. Treba da se finalizira revizija Ohridskog okvirnog sporazuma kojim je okončan sukob iz 2001. godine i koji pruža okvir za međuetničke odnose.

Nakon velike policijske operacije u jednom etnički albanskom naselju u Kumanovu koja je odnijela 18 života, svi politički lideri u zemlji su pozvali na ponovno uspostavljanje mira i istakli su da ovaj incident ne treba smatrati međuetničkim. Događaji u Kumanovu tek trebaju biti u potpunosti istraženi.

Organizacije civilnog društva su odigrale konstruktivnu ulogu u kontekstu krize zahtijevajući od političkih aktera svih etničkih linija preuzimanje odgovornosti. Istovremeno, organizacije nastavljaju da izražavaju svoju zabrinutost u vezi sa teškom klimom u kojoj rade i ograničenom posvećenošću vlade dijalogu, kao i u vezi sa javnim napadima političara i provladinih medija.

Ova zemlja je umjereno pripremljena u oblasti reforme državne uprave. Postignut je napredak u nekim pitanjima. Međutim, razlozi za zabrinutost zbog politizacije su pojačani zbog sadržaja prisluškivanog materijala, a zapošljavanje na osnovu zasluga je i dalje slabo. Povjerenje javnosti u funkcionisanje institucija dodatno je oslabljeno. Izvjestan broj koraka je preduzet da se reformiše upravljanje javnim finansijama, ali i dalje treba uspostaviti i poboljšati srednjoročni budžetski okvir i fiskalnu transparentnost.

Pravosudni sistem zemlje je na izvjesnom nivou pripremljenosti. Situacija je nazadovala od 2014. godine jer su dostignuća reformskog procesa u posljednjoj deceniji ozbiljno ugrožena stvarnim i potencijalnim političkim uplitanjem u rad pravosuđa. Naznake prestupa i krivičnih djela koje proizilaze iz presretnutih komunikacija tek treba da se u potpunosti istraže. Vlasti sada treba da pokažu stvarnu političku volju da obezbijede punu nezavisnost pravosudnog sistema, uključujući omogućavanje novoimenovanom specijalnom tužiocu da nesmetano ispita prisluškivanja i njihov sadržaj.

Što se tiče borbe protiv korupcije, postignut je određeni nivo pripremljenosti. Zakonodavna i institucionalna dostignuća su, međutim, u sjeni nedostatka političke volje i političkog uplitanja

⁴ „Hitni reformski prioriteti”: http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_urgent_reform_priorities.pdf. Preporuke Visoke ekspertske grupe: http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf

u rad nadležnih organa, posebno u slučajevima na visokom nivou. I dalje treba utvrditi postignute rezultate efektivnog gonjenja, posebno u pogledu korupcije na visokom nivou.

U borbi protiv organizovanog kriminala ova zemlja je dostigla određeni nivo pripremljenosti. I dalje je potrebno utvrditi dovoljan kapacitet i stručnost za sprovođenje finansijskih istraga i konfiskacija imovine na sistematski način.

Pravni okvir za zaštitu ljudskih prava načelno je u skladu sa evropskim standardima. Međutim, nedostaje sprovođenje, posebno u oblastima zatvorske reforme, integracije Roma, prava djece i osoba sa invaliditetom. Lezbijska, gej, biseksualna, transseksualna i interseksualna (LGBTI) zajednica i dalje trpi diskriminaciju i homofobične medijske sadržaje. Zemlja pokazuje određeni nivo pripremljenosti u oblasti slobode izražavanja. Ostvarivanje ove slobode, međutim, predstavlja ozbiljan problem u trenutnoj medijskoj kulturi i političkoj klimi, te zemlja nastavlja da nazaduje u ovoj oblasti. Pokušaji da se ograniči izvještavanje medija o pitanjima od javnog interesa su zabrinjavajući.

Ova zemlja generalno održava dobre odnose sa drugim zemljama obuhvaćenim procesom proširenja i igra aktivnu ulogu u regionalnoj saradnji. Preduzeti su koraci da se poboljšaju dobrosusjedski odnosi. „Pitanje naziva” sa Grčkom treba hitno riješiti.

Kada je riječ o **ekonomskim kriterijumima**, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija je na dobrom nivou pripremljenosti u pogledu razvoja funkcionalne tržišne privrede. Ova zemlja ima stabilno makroekonomsko okruženje, potpomognuto dobrom monetarnom politikom, povoljnim uslovima za ulazak na tržište, kao i dobrim pravnim sistemom. Došlo je do izvjesnog nazadovanja u upravljanju javnim finansijama. Srednjoročni fiskalni ciljevi su učinjeni fleksibilnijim, struktura javne potrošnje i dalje naginje ka transferima i subvencijama, a razvoj ukupnog javnog duga, kao i njegova transparentnost, i dalje predstavljaju razlog za zabrinutost. Budžet bi trebalo usmjeriti više prema rastu i zapošljavanju, te unaprijediti njegov cjelokupan sastav, transparentnost i sprovođenje. Visok nivo problematičnih kredita ograničio je kreditnu ponudu i njime bi se trebalo pozabaviti u daljem političkom radu. Nezaposlenost je i dalje visoka i iznosi 28%.

Privreda je umjereno pripremljena da se nosi sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama u Uniji. Postignut je određeni napredak u diversifikaciji strukture izvoza kao rezultat direktnih investicija. Trgovinske i investicione veze sa EU dodatno su ojačane. Međutim, ova zemlja mora da poboljša mogućnost zapošljavanja ljudi, posebno mladih, kroz bolje usklađivanje obrazovanja sa potrebama tržišta rada, unapređenje veza između stranih direktnih investitora i domaće privrede i bolje određivanje investicionih prioriteta.

Kada je riječ o **sposobnosti da preuzme obaveze koje proističu iz članstva**, ova zemlja je ostvarila relativno dobar nivo usklađenosti sa *acquis*-em EU. Potrebno je usredsrediti se više na administrativni kapacitet i djelotvorno sprovođenje. U većini oblasti, ova zemlja je umjereno pripremljena, uključujući oblasti javnih nabavki, statistiku i finansijsku kontrolu. Potrebni su dalji naponi u svim sferama, naročito u oblastima u kojima je ova zemlja u ranoj fazi pripremljenosti.

Mješoviti migracioni tokovi dramatično su se povećali, stvarajući značajan teret za okvir zemlje za azil i migracije. Vlasti su preduzele mjere da obezbijede sigurniji prolaz državljana trećih zemalja preko svoje teritorije i pružile su im sklonište i humanitarnu pomoć, uz podršku EU, kao i podršku drugih.

Albanija

Kada je riječ o **političkim kriterijumima** lokalni izbori u junu 2015. godine sprovedeni su bez većih incidenata. Pitanja nepristrasnosti i profesionalnosti izbornih organa i sveobuhvatne politizacije izbornog procesa tek treba riješiti. U decembru 2014. godine parlament je usvojio rezoluciju koja uopšteno daje osnovu za uključivanje vladajuće većine i glavne opozicione stranke u kontinuirani konstruktivan politički dijalog. Time je prekinut šestomjesečni parlamentarni bojkot glavne opozicione stranke. Međutim, još puno toga treba uraditi kako bi se riješila politička kultura podjele i obezbijedio veći konstruktivni međustranački dijalog.

Što se reforme državne uprave tiče, Albanija je umjereno pripremljena. Usvojene su sveobuhvatne reformske strategije i novi Zakon o upravnom postupku. Međutim, potrebni su napori za postizanje cilja profesionalne i depolitizovane državne uprave, povećanje finansijskog i administrativnog kapaciteta jedinica lokalne uprave, i obezbjeđivanje djelotvornog sprovođenja zakona o državnoj službi na lokalnom nivou.

Pravosudni sistem u Albaniji je u ranoj fazi pripremljenosti. I dalje postoje značajni nedostaci u pravosudnom sistemu u pogledu nezavisnosti i odgovornosti sudija i tužilaca, izvršenja odluka, međuinstitucionalne saradnje, kao i sprovođenja pravde koje je i dalje sporo. Osnovan je *ad hoc* skupštinski odbor za sprovođenje sveobuhvatne i inkluzivne reforme pravosuđa. Sljedeći ključni koraci su usvajanje strategije reforme pravosuđa i akcionog plana praćeno usvajanjem potrebnih institucionalnih, zakonodavnih i proceduralnih mjera.

Albanija je dostigla određeni nivo pripremljenosti u borbi protiv korupcije. Usvojena je nova strategija i akcioni plan za borbu protiv korupcije. Međutim, korupcija je rasprostranjena i potrebno je više napora da bi se postigao napredak u pogledu rezultata istraga, gonjenja i presuda na svim nivoima. Potrebno je poboljšati proaktivne istrage, sistematične procjene rizika i međuinstitucionalnu saradnju. Nezavisnost institucija uključenih u borbu protiv korupcije mora se unaprijediti jer su one i dalje podložne političkom pritisku i drugim neprimjerenim uticajima.

Ova zemlja je dostigla određeni nivo pripremljenosti u pogledu borbe protiv organizovanog kriminala. Proveden je niz policijskih akcija koje su rezultirale uništenjem ogromnih zasada kanabisa. Međutim, broj pravosnažnih presuda koje su efektivno dovele do razbijanja kriminalnih organizacija i dalje je zanemariv u odnosu na procijenjenu vrijednost regionalnog i domaćeg tržišta kriminala. Finansijske istrage, mjere borbe protiv pranja novca i zapljena imovine i dalje se ne koriste dovoljno. Potrebno je osigurati kontinuitet u rezultatima proaktivnih istraga, gonjenja i pravosnažnih presuda u slučajevima organizovanog kriminala, uključujući pranje novca, kao i u efikasnom razbijanju kriminalnih mreža.

Pravni okvir za zaštitu ljudskih prava je načelno u skladu sa evropskim standardima. Međutim, ograničeno je djelotvorno sprovođenje relevantnog zakonodavstva i strategija, a sprovođenje mehanizama zaštite ljudskih prava i dalje je nedovoljno. Kada je riječ o slobodi izražavanja, Albanija je dostigla određeni nivo pripremljenosti. Cjelokupno okruženje je generalno pogodno za slobodu izražavanja, ali potrebno je bolje sprovođenje pravnih propisa. Nezavisnost regulatornog organa i javnog emitera mora biti dodatno ojačana. Tek treba da se obezbijedi sprovođenje imovinskih prava, a procesi registracije imovine, restitucije i obeštećenja nisu završeni. Romi i Egipćani se suočavaju sa veoma teškim uslovima života i čestim socijalnim isključivanjem i diskriminacijom. U oblasti borbe protiv diskriminacije potrebno je dalje

razvijati sudsku praksu. Institucionalni mehanizmi za zaštitu prava djeteta i dalje su oskudni. Sistem maloljetničkog pravosuđa nije u skladu sa međunarodnim standardima.

Albanija je nastavila da aktivno učestvuje u regionalnoj saradnji i održava dobrosusjedske odnose u skladu sa svojim obavezama prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju.

Kada je riječ o **ekonomskim kriterijumima**, Albanija je umjereno pripremljena u pogledu razvoja funkcionalne tržišne privrede. Određeni napredak je ostvaren u poboljšanju makroekonomske stabilnosti i poboljšani su izgledi za rast. Inflacija je ostala niska. Međutim, preostaju veliki izazovi. Potrebni su dalji naponi da bi se održala fiskalna konsolidacija, poboljšalo poslovno okruženje i riješila neformalna ekonomija. Albanija bi takođe trebala da poboljša okvir za upravljanje budžetom i da riješi visok nivo problematičnih kredita. Nivoi nezaposlenosti (17,5%) i neformalne zaposlenosti su i dalje visoki.

Što se tiče kapaciteta da se nosi sa pritiskom konkurencije i tržišnim snagama u Uniji, Albanija je dostigla određeni nivo pripremljenosti. Određeni napredak je postignut u obrazovnoj, transportnoj i energetskej infrastrukturi. Međutim, značajne investicije u ljudski i fizički kapital su neophodne kako bi se poboljšala konkurentnost zemlje. Albanija treba da poboljša kvalitet visokog obrazovanja i nastavi sa reorganizacijom stručnog obrazovanja i obuke, usvoji i sprovede nacionalne transportne i energetske strategije i smanji nekarinske prepreke u trgovini (kao što su nedostaci u oblasti bezbjednosti hrane).

Albanija je nastavila usklađivanje svog zakonodavstva sa zahtjevima EU u brojnim oblastima, unapređujući svoju sposobnost da **preuzme obaveze koje proističu iz članstva**. Ova zemlja je umjereno pripremljena u mnogim oblastima kao što je finansijska kontrola, ili je dostigla određeni nivo pripremljenosti, uključujući oblasti javnih nabavki i statistike. Međutim, Albanija će morati da uloži značajne napore da unaprijedi svoju pripremljenost za sprovođenje *acquis*-a EU. Treba da nastavi rad na razvoju transportne i energetske mreže. Potrebno je ojačati administrativni kapacitet i profesionalne standarde tijela za sprovođenje *acquis*-a EU i zaštititi nezavisnost regulatornih tijela. Povećanje transparentnosti i odgovornosti, naročito kroz osiguranje djelotvornog, efikasnog i transparentnog funkcionisanja sistema javnih nabavki i upravljanja javnim finansijama, i dalje je od suštinske važnosti.

Od albanskih vlasti se očekuje da nastave svoje napore u borbi protiv sve većeg broja očigledno neosnovanih zahtjeva za azil koje njihovi građani podnose državama članicama EU i zemljama Šengena. Sve aktivnosti za suzbijanje ove negativne pojave moraju se pojačati putem mehanizma za nadzor nakon vizne liberalizacije, naročito poslije nedavnog povećanja broja zahtjeva tokom ljeta.

Bosna i Hercegovina

Kada je riječ o **političkim kriterijumima**, opšti izbori u oktobru 2014. godine su bili efikasno sprovedeni i održani uredno i u konkurentskom okruženju. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je počela sa radom i vrši svoju zakonodavnu funkciju. Nakon usvajanja Reformske agende, kojom su utvrđene glavne društveno-ekonomske reforme koje treba preduzeti, uslijedio je početni napredak u njenom sprovođenju. Potrebno je unaprijediti saradnju između državnog Parlamenta, entitetskih parlamenata i Skupštine Brčko Distrikta. Potrebno je uspostaviti i bližu saradnju i koordinaciju između svih nivoa vlasti, posebno sa ciljem rješavanja velikih društveno-ekonomskih problema.

Ustavom zemlje uspostavljena je složena institucionalna struktura koja je i dalje neefikasna i podložna različitim tumačenjima. Ustav i dalje krši Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao što je navedeno u presudi Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Sejdić-Finci* i potrebno ga je izmijeniti.

Ova zemlja je u ranoj fazi u oblasti reforme državne uprave gdje je prisutan visok nivo politizacije i loše pružanje usluga. Potrebno je uspostaviti novi strateški okvir koji bi osigurao odgovarajuće političke smjernice za reformu državne uprave u zemlji.

Pravosudni sistem Bosne i Hercegovine je postigao određeni nivo pripremljenosti. Usvojena je Strategija za reformu sektora pravde i sada je treba sprovesti. U septembru na ministarskom sastanku u okviru Strukturiranog dijaloga vlasti su potvrdile svoju posvećenost zajedničkom razvijanju ključnih karakteristika reforme pravosuđa.

Bosna i Hercegovina je postigla određeni nivo pripremljenosti u pogledu borbe protiv korupcije. Usvojena je nova strategija borbe protiv korupcije i akcioni plan koji obuhvataju period 2015–2019. godine. Znatno je porastao broj slučajeva zapljene imovine. Korupcija je i dalje rasprostranjena, a politička posvećenost ovom pitanju nije dovela do konkretnih rezultata. Pravni i institucionalni okvir je i dalje slab i neadekvatan. Nedostatak sprovođenja zakona negativno utiče na građane i institucije. Kazne na snazi nisu dovoljno odvratajuće od korupcije.

Što se tiče borbe protiv organizovanog kriminala, zemlja je takođe postigla određeni nivo pripremljenosti. Iako je protekle godine bilo više uspješnih velikih zajedničkih operacija, od kojih su neke uključivale i susjedne zemlje, koordinaciju i saradnju između svih institucija širom zemlje treba značajno poboljšati. Broj pravosnažnih presuda je i dalje nizak. Finansijske istrage se ne koriste dovoljno. Nedostatak strateške koordinacije sputava efikasan rad policijskih službi.

Bosna i Hercegovina se suočava sa mnogim izazovima u pogledu ljudskih prava i zaštite manjina. Pravni i institucionalni okvir za poštovanje ljudskih prava zahtijeva značajna poboljšanja, a usvojeno zakonodavstvo treba efikasno sprovesti, posebno u pogledu borbe protiv diskriminacije. Uslovi za ostvarivanje slobode izražavanja su se pogoršali tokom perioda izvještavanja. Iako postoji određeni nivo pripremljenosti u ovoj oblasti sa generalno utvrđenim zakonskim odredbama, institucionalno i političko okruženje nije pogodno za stvaranje uslova potpune slobode izražavanja. Lezbijska, gej, biseksualna, transseksualna i interseksualna zajednica i dalje je izložena prijetnjama i napadima. Izvjesni koraci su preduzeti u pogledu registracije i stambenog zbrinjavanja romske manjine, ali su mjere u oblasti zdravstva, obrazovanja i zapošljavanja bile ograničene.

Ova zemlja je nastavila da aktivno učestvuje u regionalnim inicijativama i postigla je napredak u dobrosusjedskim odnosima, gdje spada i potpisivanje Sporazuma o granici između Crne Gore i Bosne i Hercegovine u avgustu. U maju je Bosna i Hercegovina preuzela predsjedavanje Komitetom ministara Savjeta Evrope.

Kada je riječ o **ekonomskim kriterijumima**, Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi u pogledu razvoja funkcionalne tržišne privrede. Određeni napredak je postignut na unapređenju poslovnog okruženja, naročito u pogledu lakšeg ulaska na tržište i dodjele građevinskih dozvola. Privredni rast se nastavlja, uprkos pogoršanju iz 2014. godine zbog poplava. Međutim, teški uslovi na tržištu rada su uglavnom ostali nepromijenjeni, sa stopom nezaposlenosti od 27,6%, koja dostiže 62,7% među mladima. U cilju rješavanja visokog stepena nezaposlenosti i

niskih stopa učešća, ova zemlja bi trebalo da smanji nefleksibilnost tržišta rada, uključujući smanjenje poreskog opterećenja zarada. Kvalitet i održivost javnih finansija su se pogoršali. Poslovno okruženje je i dalje slabo, što ometa jači ekonomski oporavak. Vlasti trebaju poboljšati kvalitet upravljanja javnim sektorom, naročito kroz povećanje fiskalnog prostora za rast kojim se povećavaju i kapitalne investicije. Osim toga, potrebni su konkretni koraci kako bi se poboljšao okvir za upravljanje budžetom, s ciljem unapređenja privatizacije i poslovnog okruženja.

Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi u pogledu dostizanja kapaciteta da se nosi sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama u Uniji. Određeni napredak je postignut u liberalizaciji energetske tržišta. Međutim, u cilju jačanja konkurentnosti zemlje, vlasti bi trebalo da obrate posebnu pažnju na razvoj boljeg strateškog pristupa u rješavanju nedostataka sistema obuke i obrazovanja, pojednostavljenje složene procedure izvoza i izradu transportne strategije i energetske strategije.

Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi u pogledu približavanja **evropskim standardima**. Određeni nivo pripremljenosti je postignut u pogledu javnih nabavki i unutrašnjeg tržišta. Zemlja se nalazi u ranoj fazi u oblasti transporta, ali je usvajanjem Transportne politike u julu napravljen pozitivan korak naprijed kako bi zemlja imala koristi od agende za povezivanje. Međutim, potrebni su značajni naponi u većini oblasti politike kako bi se nastavilo usklađivanje sa *acquis-em* EU. To uključuje finansijsku kontrolu i statistiku gdje se zemlja nalazi u ranoj fazi, a značajne korake je potrebno preduzeti i na rješavanju preostalih prioriteta. U tom smislu treba završiti obradu podataka iz popisa 2013. godine i objaviti rezultate. Potrebni su dalji kontinuirani naponi naročito u pogledu pitanja pravde, slobode i sigurnosti, u oblasti konkurencije, industrije i malih i srednjih preduzeća, poljoprivrede, politika životne sredine i klimatskih promjena, energetike i informacionog društva i medija.

Kosovo

Kada je riječ o **političkim kriterijumima**, šestomjesečni politički zastoje poslije izbora u junu 2014. godine odložio je ključne reforme. Završen je u decembru kada je Demokratska partija Kosova (DPK) formirala koaliciju sa Demokratskim savezom Kosova (DSK) i manjinskim strankama. U avgustu je Skupština Kosova glasala u korist ustavnih izmjena u cilju uspostavljanja Specijalnih komora i Kancelarije specijalnog tužilaštva koje treba da vrše krivično gonjenje u slučajevima teških prekograničnih i međunarodnih zločina počinjenih tokom sukoba na Kosovu i nakon njega. Vlada je, takođe, u avgustu postigla ključne sporazume sa Beogradom. Obje odluke su zahtijevale snažnu političku posvećenost vlade.

Polarizacija između vlasti i opozicije se povećala. Pripadnici opozicije su bili uključeni u nasilne incidente protiv vlade kritikujući je zbog njene nedavne odluke o Specijalnim komorama, sporazuma o dijalogu sa Beogradom i sporazuma o demarkaciji granice sa Crnom Gorom.

Mnoge nezavisne institucije i regulatorni organi trenutno nisu operativni ili je na njih negativno uticalo odloženo imenovanje članova odbora. I vlada i Skupština treba hitno da izaberu članove odbora ovih institucija i utvrde mehanizme za njihove odgovornosti. Imenovanja treba izvršiti na osnovu stručnih kvalifikacija i zasluga, a ne na osnovu političkog patronata. Nedavni izbor Ombudsmana je bio pozitivan pomak u tom pogledu.

Vlada se u većoj mjeri fokusirala na reformu državne uprave koja je dostigla određeni nivo pripremljenosti. Dobar napredak je ostvaren u pogledu unapređenja pravnog i strateškog okvira. Nastavak politizacije državne uprave predstavlja, međutim, veliki razlog za zabrinutost. Putem odgovarajućeg nadzora treba poboljšati odgovornost u cjelokupnoj upravi. Treba izbjegavati preklapanja nadležnosti vladinih agencija. Skupštinski nadzor izvršenja budžeta bi trebalo da postane pouzdaniji i transparentniji. Trebalo bi obezbijediti dobro finansijsko upravljanje u javnim institucijama.

Pravosudni sistem na Kosovu je u ranoj fazi pripreme. Paket izmjena četiri osnovna zakona je usvojen, čime je napravljen korak naprijed ka modernizaciji pravosudnog sistema. Međutim, pravosuđe je i dalje sklono političkom uplitanju. Potrebno je uložiti dalje napore za osiguranje nezavisnosti u pravu i u praksi, prevenciju korupcije u sudstvu i borbu protiv nje, zapošljavanje i obuku kvalifikovanijeg osoblja i raspodjelu odgovarajućih sredstava.

Kosovo je u ranoj fazi pripreme u pogledu borbe protiv korupcije. Sveobuhvatan strateški pristup je neophodan kako bi se osigurali stvarni rezultati u borbi protiv endemske korupcije na Kosovu. I dalje je potrebno osigurati kontinuitet u postizanju rezultata uspješnog krivičnog gonjenja i presuda. Rijetke istrage korupcije na visokom nivou do sada nisu rezultirale pravosnažnim presudama.

Kosovo je u ranoj fazi pripreme u pogledu borbe protiv organizovanog kriminala. Određeni napredak je postignut u međuinstitucionalnoj saradnji i razmjeni informacija između agencija za sprovođenje zakona o istragama. Međutim, broj istraga i pravosnažnih presuda je i dalje nizak. Zapljena imovine se rijetko primjenjuje. Usredsređenost na strategije i akcione planove ne bi trebalo da zasjeni potrebu za stvarnim rezultatima u borbi protiv endemskog organizovanog kriminala na Kosovu. Kosovo je pojačalo svoje napore u borbi protiv terorizma, ali se i dalje suočava sa izazovima u vezi sa radikalizacijom.

Usvajanjem paketa zakona o ljudskim pravima ojačano je institucionalno uređenje i razjašnjene su uloge različitih institucija. Potrebna je, međutim, veća politička pažnja kako bi se obezbijedilo pravilno sprovođenje i riješilo pitanje nedostatka sredstava. U oblasti slobode izražavanja Kosovo je dostiglo određeni nivo pripremljenosti. Zakonodavni i institucionalni okvir je i dalje fragmentiran i djelimično neefikasan. Javni emiter je podložan političkim pritiscima i nema održiva finansijska sredstva. Nasilje nad ženama i ograničen pristup žena pravu svojine otežavaju potpuno ostvarivanje njihovih prava. Potrebno je značajno unaprijediti zaštitu osoba sa invaliditetom i pripadnika manjina, naročito kada se radi o zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana.

Kada je riječ o **normalizaciji odnosa sa Srbijom**, Kosovo ostaje posvećeno sprovođenju „Prvog sporazuma o principima koji regulišu normalizaciju odnosa” iz aprila 2013. godine i drugih sporazuma postignutih u dijalogu pod pokroviteljstvom EU. U avgustu su zaključeni ključni sporazumi u pogledu energetike, telekomunikacija, uspostavljanja Udruženja/Zajednice opština sa srpskom većinom, kao i u vezi sa mostom u Mitrovici. Dijalogom su postignuti dalji konkretni rezultati u oblastima pravde, integracije civilne zaštite, osiguranja vozila, naplate carine i IUG. Vođene su i konstruktivne rasprave sa ciljem unapređenja saradnje u rješavanju pitanja migracionih tokova sa Kosova. Preduzeti koraci su dali novi podsticaj normalizaciji odnosa i trebalo bi da imaju pozitivan i konkretan uticaj na svakodnevni život građana u Srbiji i na Kosovu.

Kada je riječ o **ekonomskim kriterijumima**, Kosovo je u ranoj fazi razvoja funkcionalne tržišne privrede. Stalan trgovinski deficit odražava slabu proizvodnu osnovu i odsustvo međunarodne konkurentnosti. Oslanjanje na doznake i rasprostranjena neformalna ekonomija smanjuju podsticaje za zapošljavanje doprinoseći već niskom učešću na tržištu rada i visokoj stopi nezaposlenosti, koja iznosi 35,3%, i dostiže 61% među mladima. Neefikasna državna uprava i *ad hoc* pristup fiskalnoj politici predstavljaju značajne fiskalne rizike. Kosovo treba da ojača srednjoročni fiskalni okvir, poboljša transparentnost javnih finansija i usmjeri budžetske rashode prema rastu. Kosovo takođe treba da ubrza privatizaciju i restrukturiranje javnih preduzeća, poboljša stečajne postupke, kao i da smanji oslanjanje na carinske dažbine širenjem domaće poreske osnovice i modernizacijom naplate prihoda.

Kosovo je u ranoj fazi u pogledu dostizanja kapaciteta da se nosi sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama u Uniji. I dalje su potrebne značajne reforme kako bi se osiguralo stabilno snabdijevanje energijom i smanjenje gubitaka u distribuciji, premostila razlika između zahtijevanih i postojećih vještina na tržištu rada, i usmjerile direktne strane investicije i doznake u proizvodne sektore.

Kosovo je u ranoj fazi usklađivanja sa **evropskim standardima**, uključujući oblasti javnih nabavki, statistike i finansijske kontrole. Usklađivanje zakonodavstva je u nekim oblastima na visokom nivou, ali je sprovođenje slabo. Određeni napredak je ostvaren u oblasti javnih nabavki, posebno u pogledu primjenjivanja centralizovanog sistema javnih nabavki, ali i dalje postoje razlozi za zabrinutost u vezi sa korupcijom. Kada je riječ o finansijskoj kontroli, postignut je određeni napredak, posebno u vezi sa eksternim revizijama. Potrebno je, međutim, uložiti značajne napore za sprovođenje javne unutrašnje finansijske kontrole u cijeloj upravi i preduzećima u državnom vlasništvu.

Turska

U pogledu **političkih kriterijuma**, tempo reformi je usporio i zbog dugotrajnih izbora. Odlazeća vlada uložila je napore da ponovo osnaži proces pristupanja EU. Međutim, ova ponovna posvećenost ublažena je donošenjem ključnog zakonodavstva u oblastima vladavine prava, slobode izražavanja i slobode okupljanja koje su se razvijale suprotno evropskim standardima. Političku klimu i dalje karakteriše podijeljenost.

Na opštim izborima održanim 7. juna izlaznost je iznosila rekordnih 84%, što jasno pokazuje snagu demokratije u Turskoj, sa svim velikim političkim partijama koje su zastupljene u novom parlamentu. Međutim, vlada nije mogla da bude formirana do isteka ustavnog roka pa su ponovljeni izbori održani 1. novembra. Kada je riječ o nedostacima u zakonodavnom okviru koji reguliše izbore, izborni prag od 10% glasova za političke partije koje će biti zastupljene u parlamentu je potrebno tretirati kao prioritet.

U periodu izvještavanja, bezbjednosna situacija u Turskoj se sve više pogoršavala. Vlasti su pokrenule opsežnu vojnu i bezbjednosnu kabanju protiv terorizma, usmjerenu protiv Kurdistanske radničke partije (PKK), koja se i dalje nalazi na spisku terorističkih organizacija EU, kako u Turskoj tako i u Iraku. Došlo je do zastoja u procesu rješavanja kurdskog pitanja uprkos ranijim pozitivnim pomacima.

Turska je pogođena najsmrtonosnijim terorističkim napadom u svojoj novijoj historiji, 10. oktobra u Ankari, u kojem su živote izgubile desetine demonstranata koji su se okupili za mirnom skupu pod pokroviteljstvom sindikata i podmladaka opozicionih partija. Neophodno je da se sprovedu brze i transparentne istrage ovih monstruoznih radnji koje su imale za cilj da destabilizuju demokratiju u Turskoj i nanesu joj štetu.

Turska je umjereno pripremljena u oblasti reforme državne uprave. Ona ima jaku javnu upravu i posvećena je administraciji usmjerenoj na korisnike. Međutim, podsticaj za sveobuhvatniju reformu je slab. Nedavna otpuštanja i premještanja radnika u kontekstu borbe protiv „paralelne strukture” predstavljali su razlog za zabrinutost.

Civilno društvo je i dalje aktivno, broičano raste i nastavlja da se angažuje u mnogim sferama javnog života, ali ograničenja slobode okupljanja i dalje predstavljaju su ozbiljan problem.

Pravosudni sistem u Turskoj je na izvjesnom nivou pripremljenosti. Podrivaju se nezavisnost pravosuđa i načelo podjele vlasti, a sudije i tužiocu su pod snažnim političkim pritiskom. Kampanja vlade protiv navodne „paralelne strukture” unutar države aktivno je sprovedena, ugrožavajući s vremena na vreme nezavisnost pravosuđa. Potrebno je uložiti značajne napore za ponovno uspostavljanje i osiguranje nezavisnosti.

U pogledu borbe protiv korupcije, Turska je ostvarila određeni nivo pripremljenosti za djelotvornu prevenciju korupcije i borbu protiv korupcije. Rezultati ostvareni u borbi protiv korupcije u Turskoj i dalje su neadekvatni. Korupcija je i dalje široko rasprostranjena. Neopravdani uticaj izvršne vlasti u istragama i krivičnom gonjenju slučajeva korupcije visokog profila, i dalje izaziva veliku zabrinutost.

Turska je postigla određeni nivo pripremljenosti u borbi protiv organizovanog kriminala. Finansijske istrage se i dalje nedovoljno koriste. Zamrzavanje imovine iz predostrožnosti rijetko se primjenjuje, a broj oduzete imovine je mali. Odsustvo zakonodavstva u oblasti zaštite podataka je prepreka široj saradnji sa agencijama i državama članicama EU.

Ustav Turske garantuje zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Sprovođenje je značajno poboljšano u posljednjih nekoliko godina. Međutim, i dalje postoje veliki nedostaci. Ostvarivanje prava koja proističu iz Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLjP) i sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (ESLjP) nisu u potpunosti osigurani. Postoji hitna potreba da se usvoji sveobuhvatan okvirni zakon o suzbijanju diskriminacije u skladu sa evropskim standardima. Turska treba efektivno da garantuje i prava žena, djece i lezbijskih gej, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih (LGBTI) osoba i da dovoljno pažnje posveti socijalnoj inkluziji ranjivih grupa, kao što su Romi.

Zabilježeno je značajno nazadovanje u oblastima slobode izražavanja i slobode okupljanja. Zakonodavstvo u oblasti unutrašnje bezbjednosti u suprotnosti je sa mjerama navedenim u akcionom planu iz marta 2014. godine o prevenciji kršenja EKLjP davanjem širokih diskrecionih ovlaštenja agencijama za sprovođenje zakona bez odgovarajućeg nadzora. Nakon nekoliko godina napretka u slobodi izražavanja, u posljednje dvije godine je primijećeno ozbiljno nazadovanje, uz određeni nivo pripremljenosti u ovoj oblasti. Iako je bilo moguće raspravljati o nekim osjetljivim i kontroverznim pitanjima u slobodnom okruženju, aktuelni i novi krivični predmeti protiv novinara, pisaca i korisnika društvenih medija izazivaju veliku zabrinutost. Promjenama zakona o internetu, koje predstavljaju značajan korak udaljavanja od

evropskih standarda, povećana su ovlaštenja vlade da blokira sadržaj bez sudskog naloga na neopravdano širokom rasponu osnova.

Turska je u maju podržala nastavak razgovora o rješavanju kiparskog pitanja i izrazila je svoju podršku naporima Specijalnog savjetnika Generalnog sekretara UN. Konstantna posvećenost i doprinos Turske, konkretno u pronalaženju sveobuhvatnog rješenja za ovo pitanje, i dalje je od ključnog značaja. Međutim, Turska još uvijek nije ispunila svoju obavezu da osigura potpuno i nediskriminatorско sprovedenje Dodatnog protokola uz Sporazum o pridruživanju i nije uklonila sve prepreke slobodnom kretanju robe, uključujući ograničenja direktne saobraćajne veze sa Kiprom. Nije bilo napretka u normalizaciji bilateralnih odnosa sa Republikom Kipar. Zaključci o Turskoj koje je usvojio Savjet (Opšti poslovi i spoljni odnosi) 11. decembra 2006. godine i odobrio Evropski savjet 14/15. decembra 2006. godine, i dalje su na snazi. Oni predviđaju da pregovori o osam poglavlja⁵ koji se odnose na ograničenja Turske prema Republici Kipar neće biti otvoreni, a nijedno poglavlje neće biti privremeno zatvoreno dok Komisija ne potvrdi da je Turska u potpunosti sprovela Dodatni protokol uz Sporazum o pridruživanju.

Turska treba nedvosmisleno da se posveti dobrosusjedskim odnosima i mirnom rješavanju sporova u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, uz obraćanje, ako je potrebno, Međunarodnom sudu pravde. U tom kontekstu, EU je još jednom izrazila ozbiljnu zabrinutost i apelovala na Tursku da izbjegava svaku vrstu prijetnje ili aktivnosti usmjerene protiv neke države članice, ili izvor sukoba ili aktivnosti koji štete dobrosusjedskim odnosima i mirnom rješavanju sporova.

U pogledu **ekonomskih kriterijuma**, privreda Turske je veoma napredovala i može se smatrati funkcionalnom tržišnom privredom. Privredni rast je umjeren. Turska je nastavila da se suočava sa spoljašnjim i unutrašnjim neravnotežama koje zahtijevaju usklađivanja monetarne i fiskalne politike, kao i ubrzavanje sveobuhvatnih strukturnih reformi. Veliki deficit tekućeg platnog bilansa nastavio je da doprinosi podložnosti privrede promjenama u globalnim monetarnim uslovima i uslovima rizika. Sa unutrašnje strane, inflacija je nastavila da se kreće po relativno visokoj stopi, što je problematično u smislu makroekonomske stabilnosti, raspodjele resursa i redistributivnog efekta. Ponovo je premašila zvanični cilj, iako je centralna banka snizila kamatne stope. Javni dug je dostigao održiv nivo, ali opšti državni strukturni bilans veoma je negativan. Nezaposlenost je neznatno porasla na godišnji prosjek od 9,9%. Ostvaren je određeni napredak u strukturnim reformama, kao što je povećanje broja osoba koje se školuju i dalja liberalizacija u sektoru energetike. Potrebno je ubrzati te reforme da bi se poboljšalo funkcionisanje tržišta robe, usluga i radne snage.

Turska je ostvarila dobar nivo pripremljenosti u sticanju sposobnosti da se suočava sa pritiskom konkurencije i tržišnim snagama unutar EU. Kvalitet obrazovanja i rodne ravnopravnosti u obrazovanju zahtijevaju posebnu pažnju. Potrebno je uložiti napore da se obezbijedi transparentnost državne pomoći i da se uklone ograničenja i izuzeci u oblasti javnih nabavki.

U pogledu **sposobnosti da preuzme obaveze koje proističu iz članstva**, Turska je nastavila da usklađuje svoje propise sa *acquis*-em EU, doduše sporim tempom, i postigla je dobar nivo pripremljenosti u mnogim oblastima. Turska je veoma dobro napredovala u oblastima prava

⁵ Slobodno kretanje robe, pravo poslovnog nastanjivanja i sloboda pružanja usluga, finansijske usluge, poljoprivreda i ruralni razvoj, ribarstvo, transportna politika, carinska unija i spoljni odnosi.

privrednih društava, finansijskih usluga, transevropskih mreža i nauke i istraživanja. Ova zemlja je takođe dostigla dobar nivo pripremljenosti u oblastima slobodnog kretanja roba, prava intelektualne svojine, preduzetništva i industrijske politike, carinske unije i spoljnih odnosa. Turska je nastavila vrlo aktivno da rješava pitanja vanrednih izazova u vezi sa migracijama i azilom. Turska je postigla dobar nivo pripremljenosti u oblasti finansijske kontrole. Međutim, potrebno je uložiti dodatne napore u sprovođenju interne finansijske kontrole u javnom sektoru na svim nivoima. Turska je tek umjereno pripremljena u oblasti javnih nabavki jer u njihovom usklađivanju i dalje postoje značajni nedostaci. Takođe, Turska je tek umjereno pripremljena u oblasti statistike u kojoj su potrebni dodatni naponi u svim segmentima. U svim oblastima, potrebno je posvetiti više pažnje sprovođenju pravnih propisa jer mnoge oblasti zahtijevaju dalji značajan napredak u zakonodavnom usaglašavanju sa *acquis*-em EU.

U protekloj godini, slijedom događaja u Siriji i Iraku, Turska je morala da se suoči sa dodatnim povećanjem broja **izbjeglica i raseljenih lica**. U Turskoj se trenutno nalazi najbrojnija izbjeglička populacija na svetu, od koje je blizu 2 miliona Sirijaca. Upravljanje tako velikim prilivom izbjeglica i raseljenih lica predstavlja veliki izazov za Tursku, koja je već potrošila više od 6,7 milijardi eura u tu svrhu.

ANEKS 2 - PROMJENE U GODIŠNJIM IZVJEŠTAJIMA ZA ZEMLJE

I GLAVNE PROMJENE

Komisija je napravila niz izmjena u ovogodišnjim izvještajima za zemlje u poređenju sa prethodnim godinama. Cilj je da se dodatno poveća kvalitet procjena u izvještajima, kao i pouzdanost paketa kao izvora informacija za sve zainteresovane strane. Novi stil izvještavanja osigurava veću transparentnost procesa proširenja. Ovo bi trebalo da pospješi veću kontrolu reformi svih zainteresovanih strana. Paket bi trebalo da se koristi i za bolje mjerenje rezultata naše politike i finansijske pomoći, uključujući doprinos praćenju učinka programa IPA II. Shodno tome, izvještaji:

- šire fokus na trenutno stanje da bi jasnije pokazali na kom nivou se zemlje nalaze u pogledu njihove pripremljenosti za ispunjavanje kriterijuma za članstvo. Ovo takođe treba da omogući čitaocu da napredak koji se ostvaruje stavi u jasan kontekst,
- pružaju veće smjernice o tome na šta zemlje treba da se usmjere u narednoj godini. To će, zauzvrat, omogućiti da buduće izvještavanje o napretku bude relevantnije i usmjereno na ključna pitanja i očekivanja od svake zemlje,
- uključuju usklađenije izvještavanje i skale procjene, što će omogućiti zemljama da se direktno upoređuju u ključnim oblastima. Prema našim očekivanjima, direktna uporedivost bi mogla da osigura podsticaj za intenziviranje reformi.

Usmjerenost na rješavanje osnovnih pitanja

Izmjene u godišnjim izvještajima uzimaju u obzir potrebu za odgovarajućim redoslijedom reformi. Nova prezentacija se primjenjuje u 2015. godini kao pilot pristup sa fokusom na aktuelne političke prioritete i slabosti zemljama obuhvaćenih procesom proširenja. Shodno tome, nova prezentacija se primjenjuje u sljedećim oblastima:

- Vladavina prava i osnovna prava (funkcionisanje pravosuđa, korupcija, organizovani kriminal, sloboda izražavanja)
- Ekonomski kriterijumi
- Reforma državne uprave
- Tri poglavlja usko su povezana sa navedenim (javne nabavke, statistika, finansijska kontrola)

Ove „osnove“ su takođe glavne oblasti u kojima se uveliko radi na poboljšanju reformi mjerila. Ovo je naročito slučaj u pogledu načina na koji se reguliše vladavina prava u pregovorima o pristupanju i sprovođenje novog pristupa Poglavlju 23 - Pravosuđe i osnovna prava i Poglavlju 24 - Pravda, sloboda i sigurnost. Ovaj pristup daje prioritet reformama u ovim oblastima, čime se osigurava da se one obrađuju u ranoj fazi procesa pristupanja. To zemljama daje najviše vremena da prije pristupanja osiguraju kontinuitet u konkretnim ostvarenim rezultatima i time obezbijede održivost reformi. To važi i za ekonomsko upravljanje u okviru kojeg se sprovode prijedlozi Komisije iz 2014. godine. Sve zemlje su usvojile programe ekonomskih reformi i oni su bili podnieti na raspravu na ministarskom nivou, a zajedničke preporuke su usvojene u maju 2015. godine. To je naročito važno i u pogledu rada na reformi državne uprave (RDU). Rad u ovoj oblasti je pojačan finalizacijom RAD načela od strane Evropske unije i OECD-a (SIGMA) na osnovu kojih treba ubrzati sprovođenje reformi državne uprave.

Komisija će izvući pouke iz pilot pristupa koji se primjenjuje ove godine i primjeniće ih na dalja prilagođavanja koja mogu biti neophodna. Takođe će ispitati mogućnost daljeg proširenja ponovno odmjenog pristupa drugim oblastima u budućim izvještajima. Ovim bi trebalo da se uzme u obzir potreba da se osigura odgovarajući redoslijed reformi/usklađivanja s obzirom na ograničen administrativni kapacitet zemalja obuhvaćenih procesom proširenja i stalnu potrebu da se usredsrede na osnove. U oblasti privrede, Komisija će razmotriti razradu potkriterijuma i parametara za procjenu dva ekonomska kriterijuma iz Kopenhagena⁶, uzimajući u obzir i različite izazove i specifičnosti zemalja koje su trenutno obuhvaćene procesom proširenja u poređenju sa zemljama iz petog proširenja kada su ekonomski potkriterijumi koncipirani.

Skala procjene

U svakoj od pilot oblasti, situacija i stepen napretka procjenjuju se u skladu sa standardnom skalom procjene od pet nivoa.

Sljedećih pet izraza upotrijebljeno je u izvještaju za trenutnu situaciju:

<i>U ranoj fazi - Određeni nivo pripremljenosti - Umjerena pripremljenost – Dobar nivo pripremljenosti – Veoma napredan</i>

⁶ Sve ovo zahtijeva postojanje funkcionalne tržišne privrede kao sposobnost suočavanja sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama unutar Unije.

Sljedećih pet izraza upotrijebljeno je u izvještaju za procjenu napretka u prethodnih 12 mjeseci:

Nazadovanje - Bez napretka - Određeni napredak - Dobar napredak - Vrlo dobar napredak

U izvještajima je data jedna procjena trenutne situacije i jedna procjena napretka u svakoj od pilot oblasti. Ove procjene su zasnovane na pažljivoj analizi situacije u okviru svake podrubrike svake pilot oblasti. Ove podrubrike su opisane u nastavku. Poseban naglasak je stavljen na značaj sprovođenja i praćenja postignutih konkretnih rezultata koji su ostvareni u svakoj oblasti. Shodno tome, ovim oblasti je data mnogo veća težina od usklađivanja pravnih propisa i institucionalnog okvira u sveobuhvatnoj procjeni.

Poboljšanje prikupljanja informacija

Nivo informacija dostupnih u zemljama koje su u ranim fazama procesa rješavanja osnovnih pitanja je generalno niži od nivoa zemalja u naprednijim fazama. Da bi bolje razumjela izazove reformi u svim zemljama, Komisija ima za cilj da podigne nivo angažovanja i prikupljanja informacija u svim zemljama. To će biti urađeno kroz sistematičniju upotrebu postojećih mehanizama, kao što je TAIEX, na primjer kroz češće i bolje usmjerene ekspertske misije na kojima su angažovani stručnjaci iz država članica. Koristiće se i relevantni forumi za unapređeno prikupljanje informacija, uključujući sastanke u okviru SSP-a, dijaloge na visokom nivou i tehničke konsultacije.

II PILOT OBLASTI

➤ FUNKCIONISANJE PRAVOSUĐA

Zemlje treba da se obavežu na dalekosežne reforme pravosuđa sa ciljem da se osigura nezavistan i efikasan pravosudni sistem koji će moći da obezbijedi pravična suđenja, u kojem se sudije i tužioci imenuju i napreduju zahvaljujući svojim zaslugama i u kojem su oni nepristrasni i odgovorni i ne podliježu političkim ni bilo kojim drugim pritiscima. Potrebno je da strategije reforme pravosuđa budu pouzdane, snažne i da se djelotvorno sprovode. Ustavne i zakonske garancije su od ključnog značaja za osiguranje potpune nezavisnosti. Savjet sudstva i vijeće tužilaštva moraju biti opremljeni da u potpunosti igraju svoju ulogu organa upravljanja, uz obezbjeđivanje njihove nezavisnosti i odgovornosti. Mjere za osiguranje kvaliteta i efikasnosti pravosuđa uključuju rješavanje nagomilanih neriješenih predmeta, dugotrajnih postupaka i nedosljedne sudske prakse kao i osiguranje pravilnog izvršavanja sudskih odluka. Potrebna je promjena u kulturi pravosuđa u smjeru većeg fokusa na pružanje usluge građanima.

Prilikom procjene opšte situacije u svakoj od zemalja, rješavaju se sljedeća potpitanja u oblasti pravosuđa:

Strateški okvir i budžet

Ovo obuhvata stepen do kojeg je zemlja u stanju da djelotvorno identifikuje nedostatke i da razvije koherentnu viziju o načinu na koji može da ih riješi, uključujući način na koji se vrši

redosljed reformi, da li su jasno identifikovana nadležna tijela i njihove nadležnosti, da li postoji realan budžet, da li postoji mehanizam za monitoring.

Upravljanje pravosuđem

Ovo obuhvata funkcionisanje savjeta sudstva i vijeća tužilaštva i pitanje njihovog sastava i izbora (mješovit, izbor koji vrše kolege, itd.), nezavisnost, mandat, proceduralna pravila, odgovornost, transparentnost i da li raspolažu dovoljnim budžetom i brojem zaposlenih.

Nezavisnost

Ovo obuhvata zakonske garancije i mjere zaštite, kao i stepen u kojem se oni poštuju u praksi, način na koji se predmeti dodjeljuju sudijama, pitanja nesmjernivosti.

Odgovornost

Ovo obuhvata pitanja kao što su etički kodeks, obuke u oblasti integriteta, sistemi za davanje izjava o imovini i način na koji se ovo kontroliše, rad nezavisnih organa inspekcije, stepen u kojem se preduzimaju djelotvorne disciplinske mjere po potrebi.

Profesionalizam i kompetentnost

Ovo uključuje osvrt na sistem za zapošljavanje, izbor, imenovanje, unapređivanje i procjenu sudskih službenika, kao i profesionalni razvoj i obuku.

Kvalitet pravosuđa

Ovo obuhvata promovisanje obuke, nadzora i procjene sudskih aktivnosti, budžet i resurse, dostupnost i upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija, metode za alternativno rješavanje sporova, stepen u kojem je sudska praksa konzistentna i da li je javno dostupna.

Efikasnost

Ovo uključuje bavljenje dužinom postupaka, stopu ažurnosti, neriješene predmete, revidiranje/izmjenu pravila postupaka, pojednostavljivanje mreže sudova/strukture sudova, postojanje strategija ljudskih resursa, dostupnost pomoćnog osoblja, itd.

➤ **BORBA PROTIV KORUPCIJE**

U svim zemljama obuhvaćenim procesom proširenja postoji potreba da se uspostave jači okviri za djelotvornu prevenciju i suprotstavljanje korupciji. U osjetljivim oblastima kao što su javne nabavke i privatizacija, zbog slučajeva korupcije dodatno se preusmjeravaju oskudna sredstva iz nacionalnih budžeta što negativno utiče na poslovnu i investicionu klimu kojoj je potrebna pravna sigurnost da bi napredovala. Korupcija takođe direktno pogađa građane u pristupu određenim javnim službama kao što su obrazovanje i zdravstvo. Potrebna je djelotvorna kontrola finansiranja političkih partija i izbornih kampanja, kao i upravljanje sukobom interesa.

Transparentnost u korištenju javnih sredstava i stabilan sistem pristupa informacijama od javnog značaja predstavljaju preventivan alat koji se mora u potpunosti iskoristiti.

Postoji potreba za proaktivnijim, bolje koordinisanim i djelotvornijim sprovođenjem zakona kako bi se osiguralo da se slučajevi korupcije, uključujući korupciju na visokom nivou, pravilno istraže, procesuiraju i kazne, uključujući i zapljenu i oduzimanje imovine. Biće potrebno održivo praćenje postignutih rezultata u ovoj oblasti. Poboljšanja u prikupljanju podataka i njihovoj dostupnosti potrebna su za unapređenje transparentnosti i pomoć nadzoru sprovođenja politika za borbu protiv korupcije.

Prilikom procjene opšte situacije u svakoj zemlji, obrađena su sljedeća potpitanja u oblasti borbe protiv korupcije:

Strateški okvir

Ovo obuhvata procjenu da li postoje sveobuhvatne strategije i vjerodostojni akcioni planovi i da li su odgovarajući za rješavanje glavnih nedostataka, da li za njih postoje odgovarajući budžeti i mehanizmi za monitoring, kao i namjenski akcioni planovi u ugroženim sektorima.

Pravni okvir

Ovo obuhvata potrebu za jasnim i sveobuhvatnim pravnim definicijama, uključujući i one u skladu sa Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv korupcije, usklađivanje sa preporukama Grupe država protiv korupcije Savjeta Evrope (GREKO), jasna pravila i odvratajuće sankcije u pogledu finansiranja političkih partija, sukoba interesa, izjave o imovini i pristupa informacijama, kao i dobru kadrovsku politiku za javne službenike i zvaničnike i zaštitu uzbunjivača.

Institucionalni okvir – prevencija

Ovo obuhvata postojanje nezavisnih tijela za borbu protiv korupcije, organa za monitoring usklađenosti zakonodavstva u oblasti prevencije i pitanja koja se odnose na njihove zaposlene, obuku, budžet i nezavisnost, postojanje etičkih kodeksa, ulogu unutrašnje kontrole i revizorskih tijela i aktivnosti na podizanju nivoa svijesti.

Institucionalni okvir - suzbijanje

Ovo obuhvata procjenu zaduženja i nezavisnosti organa za sprovođenje zakona, nivoa njihove specijalizacije, saradnju između policije i tužilaštva, pitanje sprovođenja odvratajućih sankcija, sigurnu komunikaciju i baze podataka, postupanje sa odredbama o imunitetu.

Rezultati (evidencija)

Ovo obuhvata broj i prirodu istraga, gonjenja i pravosnažnih presuda u slučajevima korupcije, uključujući korupciju na visokom nivou, mjeru u kojoj se imovina oduzima, postupanje sa slučajevima sukoba interesa, provjeru izjava o imovini, kršenje pravila o finansiranju političkih partija, slučajeve pristupa informacijama, itd.

➤ **BORBA PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA**

Borba protiv organizovanog kriminala (i korupcije) i dalje su ključni za suprotstavljanje infiltriranju kriminala u politički, pravni i ekonomski sistem. Organi za sprovođenje zakona i tužilaštva treba da imaju da raspolaganju djelotvorne pravne i istražne alate za valjanu borbu i sankcionisanje organizovanog kriminala i da bi imali proaktivne istrage. Potrebno je značajno povećati sposobnost za saradnju, na primjer u sprovođenju složenih finansijskih istraga, kao i rješavanje slučajeva pranja novca. Rastuće prijetnje, kao što su visokotehnološki kriminal ili terorizam, zahtijevaju veći stepen specijalizacije. Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog djela je ključ za djelotvorno razbijanje kriminalnih mreža. Treba uzeti u razmatranje kriminalizaciju nezakonitog bogaćenja da bi se riješio fenomen neobjašnjivog bogatstva. Takođe je potrebna dobra zaštita svjedoka.

Prekogranična priroda mnogih kriminalnih aktivnosti i organizovanih kriminalnih grupa zahtijeva unaprijeđenu regionalnu i međunarodnu saradnju sa boljim odgovorima na zahtjeve država članica za policijskom i pravosudnom saradnjom. Takođe je potrebna dalja operativna saradnja sa relevantnim evropskim agencijama, naročito Evropolom, Eurojustom i Fronteksom.

Prilikom procjene opšte situacije u svakoj zemlji, obrađena su sljedeća potpitanja u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala:

Strateški okvir

Ovo obuhvata postojanje sveobuhvatne i pouzdane strategije i odražava stratešku sliku situacije u oblasti organizovanog kriminala na osnovu analize rizika, kao i svake druge strategije o posebnim tipovima kriminala ili finansijskih istraga.

Pravni okvir

Ovo obuhvata osiguranje postojanja odgovarajućih zakonika o krivičnom postupku i usklađenost krivičnih zakona sa *acquis*-em EU (trgovina ljudima, drogom, visokotehnološki kriminal, dječija pornografija).

Institucionalni okvir

Ovo obuhvata osvrt na broj policijskih službenika, njihovu obuku i profesionalizam, specijalizaciju u sprovođenju zakona, uključujući i tužilaštva, međunarodnu saradnju, aktivnosti na povratu imovine i kancelariju za upravljanje ovim pitanjem, sisteme zaštite svjedoka, kao i mehanizme nadzora rada policije.

Operativni kapacitet (evidencija)

Ovo obuhvata broj i prirodu istraga, gonjenja i pravosnažnih presuda u slučajevima organizovanog kriminala, uključujući stepen pronalaženja kriminalnih organizacija (za razliku od ciljanja samo na pojedince) i mjeru u kojoj se imovina oduzima, sistem komunikacije, baze podataka, osoblje i opremu, tajnost istraga i aktivnosti u borbi protiv pranja novca.

➤ SLOBODA IZRAŽAVANJA

Pravni okvir za slobodu izražavanja i medija postoji u velikoj mjeri u zemljama obuhvaćenim procesom proširenja, a medijski pluralizam je veoma izražen. Međutim, situacija u vezi sa slobodom izražavanja i medija u praksi je i dalje pitanje koje izaziva ozbiljnu zabrinutost i nastavlja da se pogoršava u nekim zemljama. U nekim zemljama, atmosfera straha i cenzure se podstiče stalnim nasiljem nad novinarima i njihovim zastrašivanjem, a vlasti imaju malo uspjeha u otkrivanju i adekvatnom sankcionisanju počinitelaca, ili političke volje da to čine. Ponekad i same vlasti doprinose atmosferi u kojoj se novinari koji kritikuju politiku vlasti demonizuju, što dovodi do autocenzure. Iako je kleveta dekriminalizovana, krivično gonjenje novinara se nastavlja. Postoji potreba da se razvije i obuču pravosuđe koje će sprečavati zloupotrebu državne moći.

Ostaje da se riješi miješanje vlasti u slobodu medija. Potrebni su dodatni naporu kako bi se obezbijedila politička i finansijska nezavisnost javnih medijskih servisa, ojačale regulatorne agencije i potpomoglo funkcionalno medijsko samouređivanje. Takođe postoji potreba da se spreči neformalan ekonomski pritisak na medije, uključujući i onaj kroz povećanje transparentnosti vlasništva nad medijima, sprečavanje njegove prekomjerne koncentracije i osiguranje postojanja transparentnih pravila o nabavkama u kojima je predmet oglašavanje vlasti u medijima.

Prilikom procjene opšte situacije u svakoj zemlji, obrađena su sljedeća potpitanja u oblasti slobode izražavanja⁷:

Zastrašivanje novinara

Ovo obuhvata procjenu načina na koji policija i sudski organi prate fizičke napade i prijetnje novinarima, pitanje proizvoljnih hapšenja novinara kao i izjave političara koje mogu imati obeshrabrujući uticaj na novinare i mogu doprinijeti atmosferi autocenzure.

Zakonski ambijent

Ovo obuhvata procjenu proporcionalnosti zakonskih pravila koja se odnose na klevete, bogohuljenje, govor mržnje, javni moral i zaštitu državne bezbjednosti u internet medijima i ostalim medijima, regulisanje novinarske profesije kao i ograničenja u pristupu informacijama.

Sprovođenje / institucije

Ovo obuhvata procjenu stepena u kojem se pravila dosljedno primjenjuju i rad nezavisnih medijskih regulatora. To takođe uključuje ograničenja u vezi sa internetom i operaterima, postupanje sa intelektualnom svojinom, pravo na privatnost i propise o zaštiti podataka.

Ekonomski faktori

⁷ Ključna pitanja su takođe obrađena u Smjernicama za podršku EU slobodi i integritetu medija u zemljama obuhvaćenim procesom proširenja, 2014-2020 (http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/elarg-guidelines-for-media-freedom-and-integrity_210214.pdf).

Ovo obuhvata mjeru u kojoj postoji medijski pluralizam, transparentnost vlasništva nad medijima, transparentnost u korištenju javnog novca u medijima, finansiranje javnih emitera i pitanje oglašavanja vlasti u medijima i načina na koji to utiče na medije.

Profesionalna udruženja i uslovi za zapošljavanje

Ovo obuhvata stručna tijela, predstavljanje novinara, kao i njihov status za zapošljavanje i uslove rada.

➤ **REFORMA DRŽAVNE UPRAVE**

Reforma državne uprave (RDU) ima za cilj unaprijeđenu transparentnost, odgovornost i efikasnost i veći fokus na potrebe građana i privrede. Odgovarajuće upravljanje ljudskim resursima, bolje planiranje politike, koordinacija i razvoj, dobre administrativne procedure i poboljšano upravljanje javnim finansijama, uključujući i upravljanje prihodima i naplatu prihoda, od suštinskog su značaja za funkcionisanje države i za sprovođenje reformi koje su potrebne za evropske integracije. Zemlje bi trebalo da povećaju svoje napore na poboljšanju državnih uprava na svim nivoima, na osnovu nacionalnih strategija. Uvažavajući izazove sa kojima se suočavaju zemlje obuhvaćene procesom proširenja, Komisija jača svoju podršku u uspostavljanju neophodnih administrativnih struktura i kapaciteta u procesu pridruživanja. Komisija i dalje daje posvećuje posebnu pažnju RDU u procesu proširenja, uključujući osnivanje „posebnih grupa“ sa zemljama Zapadnog Balkana, kao ključne platforme za unapređenje rada na RDU. Ovaj rad doprinosi strukturnijoj političkoj raspravi o ključnim pitanjima RDU na Savjetu/Odboru za SSP.

Prilikom procjene opšte situacije u svakoj zemlji, obrađena su sljedeća potpitanja u oblasti reforme državne uprave:

Strateški okvir

Ovo obuhvata političku posvećenost procesu reformi, uključujući političko vođstvo i tehničku koordinaciju kao i nadzor nad sprovođenjem.

Razvoj i koordinacija politike

Ovo obuhvata koordinaciju u centru vlasti, međuministarsku koordinaciju, razvoj politike i finansijsku analizu.

Javna služba i upravljanje ljudskim resursima

Ovo obuhvata organizaciju i funkcionisanje javne službe, uključujući depolitizaciju, zapošljavanje i napredovanje zasnovano na zaslugama, obuku i profesionalizaciju.

Odgovornost

Ovo obuhvata transparentnost uprave, uključujući pristup informacijama i mogućnost administrativne i pravne zaštite.

Pružanje usluga

Ovo obuhvata poboljšanje usluga za građane i privredu, uključujući bolje upravne postupke i usluge e-uprave.

Upravljanje javnim finansijama (UJF)

Ovo uključuje upravljanje javnim finansijama kao i sveobuhvatan budžetski proces kroz pripremu i sprovođenje višegodišnjih programa UJF i uključivanje u politički dijalog o UJF sa Komisijom i sa međunarodnim finansijskim institucijama.

➤ EKONOMSKI KRITERIJUMI

Ekonomski kriterijumi iz Kopenhagena za članstvo u EU zahtijevaju 1) postojanje funkcionalne tržišne privrede i 2) kapacitet za suočavanje sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama unutar Unije. Za svaki od ova dva ekonomska kriterijuma Komisija prati niz potkriterijuma koji su precizirani kao dio paketa Agende 2000 koja je objavljena 1997. godine u kontekstu priprema za pristupanje država članica koje su se nakon toga pridružile EU u periodu 2004/2007.

Status *funkcionalne tržišne privrede* zahtijeva:

- postojanje širokog konsenzusa o suštinskim pitanjima ekonomske politike,
- makroekonomsku stabilnost (uključujući stabilnost cijena, održive javne finansije i račune inostranstva),
- slobodno međusobno djelovanje tržišnih snaga (uključujući liberalizovane cijene i trgovinu),
- slobodan ulazak na tržište i izlazak sa tržišta (uključujući i pitanja osnivanja/bankrota firmi) i
- dobar pravni sistem (uključujući sistem imovinskih prava, sprovođenje zakona/ugovora koje funkcioniraju) i dovoljno razvijen finansijski sektor.

Drugi ekonomski kriterijum je kapacitet da se suoči sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama unutar Unije. Ovo će zahtijevati minimalni nivo konkurentnosti privreda zemalja kandidata kada se zemlja pridruži EU, pa je ovaj kriterijum, po definiciji, po svojoj prirodi napredniji.

Konkurentnost u EU zahtijeva:

- postojanje funkcionalne tržišne privrede,
- dovoljan ljudski i fizički kapital (uključujući pitanja obrazovanja, istraživanja i infrastrukture),
- odgovarajuće sektorske strukture i strukture preduzeća (uključujući pitanja restrukturiranja preduzeća, sektorske smjene, ulogu malih i srednjih preduzeća),

- ograničen uticaj države na konkurentnost (uključujući pitanja trgovinske politike, politike konkurencije, državne pomoći, podrške malim i srednjim preduzećima, itd) i
- dovoljan stepen trgovinske i investicione integracije sa EU.

Potkriterijumi ne predviđaju jednostavnu kontrolnu listu usklađenosti. Ispunjavanje ekonomskih kriterijuma zahtijeva duboke i trajne strukturne reforme za čije ostvarivanje je potrebno vrijeme. Ovo naglašava značaj postojanja održivog praćenja rezultata sprovođenja reforme, tako da postoji stalna i nepovratna promjena u očekivanjima i ponašanju ekonomskih subjekata.

➤ **Poglavlje 5: JAVNE NABAVKE**

Acquis EU o javnim nabavkama zasniva se na opštim načelima ugovora o Evropskoj uniji: jednakom tretmanu, zabrani diskriminacije, proporcionalnosti i transparentnosti. Tri direktive EU obuhvataju važeće postupke nabavki javnih naručilaca u klasičnom sektoru, subjekata u sektoru komunalnih usluga i koncesija. Pored toga, posebna direktiva EU primjenjuje se u oblasti odbrane i bezbjednosti. Takođe se primjenjuje direktiva o postupcima preispitivanja, uz druge tehničke propise.

Prilikom procjene opšte situacije u svakoj zemlji, obrađena su sljedeća potpitanja u oblasti javnih nabavki:

Pravna usaglašenost

Ovo obuhvata obezbjeđivanje usaglašenosti propisa o nabavkama (uključujući koncesije) sa *acquis*-em EU, na osnovu opšteg načela jednakog tretmana, zabrane diskriminacije, proporcionalnosti i transparentnosti, i njihovo adekvatno sprovođenje.

Institucionalni okvir

Ovo uključuje obezbjeđivanje postojanja centralne institucionalne i administrativne nadležnosti za djelotvoran i efikasan razvoj, sprovođenje i nadzor politike nabavki, kao i posebnu instituciju odgovornu za zakonsku reviziju postupaka javnih nabavki.

Kapacitet za izvršenje

Ovo uključuje obezbjeđivanje odgovarajućih kapaciteta, praktičnih smjernica i alata javnim naručiocima i subjektima kako bi se osiguralo profesionalno upravljanje cjelokupnim ciklusom nabavki.

Kapacitet za sprovođenje i izvršenje

Ovo uključuje obezbjeđivanje usaglašenosti poslova javnih nabavki sa zakonodavstvom na snazi i osnovnim principima, uz obezbjeđivanje najdjelotvornije upotrebe javnih sredstava i najbolje korištenje savremenih tehnika i metoda nabavke. Preporučuje se da zemlje uspostave

sistem za praćenje procesa javnih nabavki od početnog raspisivanja tendera do konačnog ugovaranja. Ovo bi trebalo da omogući bolju kontrolu u svim fazama, kao i da utvrdi značajna odstupanja u isplati konačnog iznosa u poređenju sa početnom prihvaćenom ponudom.

Sistem efikasnih pravnih sredstava

Ovo uključuje obezbjeđivanje usaglašenosti sistema pravnih sredstava sa standardima *acquis*-a EU koji se odnose na nezavisnost, ispravnost i transparentnost i obezbjeđuje se brzo i stručno rješavanje po žalbama kao i sankcije.

➤ **Poglavlje 18: STATISTIČKI PODACI**

Acquis EU u oblasti statističkih podataka zahtijeva sistem statističkih podataka zasnovan na načelima kao što su profesionalna nezavisnost, nepristrasnost, pouzdanost, kvalitet, transparentnost, povjerljivost pojedinačnih podataka i širenje zvaničnih statističkih podataka. Ova načela su utvrđena u Evropskom pravilniku o statističkim podacima. Nacionalni statistički instituti (NSI) djeluju kao referentne tačke i glavne tačke za metodologiju, proizvodnju i širenje statističkih informacija. *Acquis* obuhvata metodologiju, klasifikaciju i postupke za prikupljanje podataka u različitim oblastima kao što su makroekonomski statistički podaci, socijalni statistički podaci, poslovni statistički podaci, poljoprivredni statistički podaci, kao i statistički podaci u oblasti životne sredine i energetike. Nije potrebno prenošenje u nacionalno zakonodavstvo jer većina *acquis*-a ima oblik uredbi.

Prilikom procjene opšte situacije u svakoj od zemalja, rješavaju se sljedeća potpitanja u oblasti statističkih podataka:

Infrastruktura statističkih podataka

Ovo uključuje pravne propise o statistici, resurse NSI, koordinaciju Sistema nacionalnih statističkih podataka, sprovođenje Evropskog pravilnika o statističkim podacima, klasifikaciju i registre.

Makroekonomski statistički podaci

Ovo obuhvata godišnje i kvartalne nacionalne račune, uključujući finansijske statističke podatke Vlade i sektorske račune, statističke podatke o cijenama, statističke podatke o trgovanju, FATS, o stranim direktnim investicijama, o javno-privatnim partnerstvima, regionalne račune, platni bilans.

Poslovni statistički podaci

Ovo uključuje strukturne i kratkoročne poslovne statističke podatke, statističke podatke o turizmu, transportu, energetici, istraživanjima i razvoju, inovacijama, informacionom društvu.

Socijalni statistički podaci

Ovo obuhvata tržište rada, uključujući zaposlenost/nezaposlenost, zdravstvo, obrazovanje, demografiju, kvalitet života, socijalnu zaštitu, popis stanovništva.

Poljoprivredni statistički podaci

Ovo uključuje životinjsku i biljnu proizvodnju, cijene poljoprivrednih proizvoda, finansijske izvještaje o poljoprivredi, strukturu poljoprivrednih gazdinstava, popis u poljoprivredi.

Statistički podaci u oblasti životne sredine

Ovo uključuje otpad, vodu, zaštitu životne sredine, finansijske izvještaje u oblasti životne sredine, emisije u vazduh, itd.

➤ **Poglavlje 32: FINANSIJSKA KONTROLA**

Ovo poglavlje se prvenstveno odnosi na obezbjeđivanje dobrog finansijskog upravljanja nacionalnim prihodima i rashodima u skladu sa međunarodnim okvirima, standardima i primjerima dobre evropske prakse. Ovo poglavlje se odnosi na cijeli javni sektor, i na nivoe lokalne uprave, te je stoga integralno povezano sa reformom državne uprave.

Acquis EU u ovom poglavlju odnosi se na usvajanje i sprovođenje zakonskih i institucionalnih mjera na osnovu međunarodnih načela i načela usklađenih sa EU, standarda i metoda koji bi trebalo da se primjenjuju na sisteme unutrašnje kontrole čitavog javnog sektora, kao i standarde eksterne kontrole kako ih je definisala Međunarodna organizacija vrhovnih revizorskih institucija (INTOSAI). Preciznije, *acquis* EU zahtijeva postojanje efikasnog, djelotvornog i transparentnog finansijskog upravljanja i sistema kontrole i funkcionalno nezavisnu internu reviziju, centralizovano usaglašavanje metodologija i standarda, neophodne nacionalne strukture i funkcionalno, institucionalno i finansijski nezavisnu revizorsku instituciju koja će da vrši reviziju javnih sredstava. Ovo poglavlje uključuje i *acquis* EU o zaštiti finansijskih interesa EU i borbi protiv prevara koje se odnose i na finansijska sredstva EU, kao i nekrivične aspekte zaštite eura od krivotvorenja.

Prilikom procjene opšte situacije u svakoj od zemalja, rješavaju se sljedeća potpitanja u oblasti finansijske kontrole:

Interna finansijska kontrola u javnom sektoru (IFKJ)

Ovo uključuje obavezu da se IFKJ sprovodi u cijelom javnom sektoru, postojanje višegodišnjih strategija IFKJ koje su jasno povezane sa opštom RDU i strategije upravljanja javnim sredstvima i osvrt na njeno sprovođenje, praćenje i izvještavanje, kao i političku posvećenost. Potrebno je uspostaviti centralnu jedinicu za harmonizaciju (CJH), na sveobuhvatnoj pravnoj osnovi, sa dovoljnim brojem zaposlenih i administrativnim kapacitetom i utvrditi njenu ulogu pružaoca metodoloških smjernica i koordinatora razvoja.

Ostala pitanja uključuju praćenje postignutih rezultata i godišnji pregled kvaliteta finansijskog upravljanja i kontrole, kao i aktivnost interne revizije.

Pravni okvir treba da omogući razvoj upravljačke odgovornosti dosljedno pravnom okviru kojim se uređuju modaliteti državne i javne službe i organizacione strukture. Potrebno je osigurati ključne aspekte finansijskog upravljanja i kontrole. Potrebno je uspostaviti internu reviziju u cijelom javnom sektoru, sa dovoljnim kadrovskim kapacitetom.

Eksterna revizija

Ovo uključuje osiguranje nezavisnosti državne revizorske institucije (DRI) u ustavu i relevantnim zakonima u skladu sa standardima INTOSAI, institucionalni kapacitet za vršenje nadležnosti revizije, posvećenost obezbjeđivanju kvaliteta finansijske revizije i revizije svrsishodnosti poslovanja, uključujući sistematično postupanje skupštine na osnovu zaključaka revizije.

Zaštita finansijskih interesa EU

Ovo uključuje osiguranje usaglašenosti zakonodavstva sa Konvencijom o zaštiti finansijskih interesa Evropskih zajednica i drugim relevantnim aktima *acquis*-a EU, uspostavljanje nacionalne službe za koordinaciju borbe protiv prevara (AFCOS) sa dovoljnim administrativnim kapacitetom, saradnju sa Komisijom uključujući i onu na licu mjesta tokom posjeta Komisije, strukturu izvještavanja o nepravilnostima i slučajevima u kojima se sumnja na prevaru.

Zaštita eura od krivotvorenja (nekrivični aspekti)

Ovo uključuje ratifikovanje Međunarodne konvencije iz 1929. godine za suzbijanje krivotvorenja valute, usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva sa *acquis*-em EU, administrativne strukture i kapacitet za tehničku analizu i klasifikaciju krivotvorenog novca i međunarodnu saradnju.

ANEKS 3 - KLJUČNI STATISTIČKI PODACI

Crna Gora	Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija	Albanija	Srbija	Turska	Bosna i Hercegovina	Kosovo*	EU 28
-----------	---	----------	--------	--------	------------------------	---------	-------

**STATISTIČKI PODACI (na
dan 18.09.2015. godine za
zemlje kandidate i potencijalne
kandidate, i na dan
01.09.2015. za zemlje EU-28)**

Stanovništvo	Napomena	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Ukupan broj stanovnika (u hiljadama)	1)	620,9	621,5	2 062,3	2 065,8	2 898,8 e	2 895,9 e	7 183,9 e	7 149,2 e	75 627	76 668	3 831,6 e	3 827,3 e	1 820,6 e	1 804,9 e	505 115 p	506 881ep
Udio stanovnika starosti od 15 do 64 godine u ukupnom stanovništvu (%)		68,1	68,1	71,0	70,8	68,5	68,8	68,1	67,6	67,6	67,7	67,8e	67,8e	0,1	0,1	66,2p	65,9bep
Sirova stopa prirodne promjene broja stanovnika (na 1000 stanovnika)		2,5	2,4	1,9	:	5,3	5,2	-4,8	-4,9	12,1	12,2	-1,3	-1,5p	11,9	13,3	0,2ep	0,3ep
Očekivani životni vijek na rođenju, muškarci (u godinama)		74,1	73,9	73,2	:	76	76,4	72,5	72,6	74,7e	74,8e	73,7e	73,7e	74,2	74,2	77,8	:
Očekivani životni vijek na rođenju, žene (u godinama)		79,0	78,9	77,2	:	80,3	80,3	77,7	77,7	79,2e	79,3e	78,8e	78,8e	79,4	79,5	83,3	:

Bruto domaći proizvod	Napomena	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Bruto domaći proizvod																	
U tekućim cijenama (u milijardama eura)	7) 8)	3,3	3,4p	8,1p	8,5e	9,6p	10,0p	34,3	33,1e	620,7	601,3	13,7	13,9	5,3	:	13 521	13 920
Po glavi stanovnika (EUR)	7) 8)	5 356	5 436p	3 930p	4 127s	3 323p	3 440p	4 781	4 635e	8 161	7 819	3 569	3 641	2 935	:	26 600	27 300
Prema standardima kupovne moći (PKM) po glavi stanovnika	7) 9)	10 700	10 600p	9 500e	10 000	:	:	9 800	9 500	14100	14 400	7700	7 800	:	:	26 600	27 300
PKM po glavi stanovnika u odnosu na prosjek EU (EU-28=100)	7) 9)	40	39p	36	36	28	29	37	35	53	53	29	28	:	:	:	:
Realna stopa promjene u odnosu na prethodnu godinu (%)	7)	3,3	:	2,7p	3,8e	1,1p	2,1p	2,6	-1,8e	4,2	2,9	2,5	1,1	3,4	:	0,1	1,3

Javne finansije	Napomena	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Statistički podaci o finansijama Vlade u odnosu na BDP																	
** Suficit opšte države (+) / deficit (-) (%)	12)	-2,3	-3,1	-3,9	-4,2	-4,9	-5,1	-5,5	-6,7	0,2	:	-2,2	:	:	:	-3,2	-2,9
** Dug opšte države (%)	12)13)	58,0	56,7	34,2	38,2	70,1	71,8	59,0	68,9	36,0	:	:	:	9,0e	:	85,5	86,8

		Crna Gora	Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija	Albanija	Srbija	Turska	Bosna i Hercegovina	Kosovo*	EU 28								
Privredna djelatnost i zaposlenost	Napomena	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Stopa ekonomske aktivnosti za lica starosti od 20 do 64 godine: udio stanovništva starosti od 20 do 64 godine koje je ekonomski aktivno (%)		65,1	67,6	70,4	70,8	67,6e	68,6e	66,0	66,2	58,4	58,9b	58,7	59,2	46,4	47,7	76,5	76,9
- Muškarci		71,9	74,5	83,4	84,5	79,2e	80,5e	75,3	75,1	81,6		72,1	72,4	69,5	71,4	83,0	83,2
- Žene		58,3	60,7	57,1	56,8	57,6e	57,3e	56,8	57,5	35,6		45,1	46,0	23,7	24,2	70,0	70,6
Stope zaposlenosti, starost od 20 do 64 godine (% stanovništva), ukupno		52,6	55,6	50,3	51,3	56,7e	56,6e	51,2	53,5	53,4	53,2b	42,8	43,2	33,0	31,3	68,4	69,2
- Muškarci		57,8	61,4	59,7	61,6	64,8e	65,2e	59,5	61,2	75,3	75,0b	53,3	54,6	51,5	48,4	74,3	75,0
- Žene		47,5	49,4	40,7	40,8	49,3e	48,5e	43,1	46,0	31,8	31,6b	32,2	31,9	14,9	14,5	62,6	63,4
Lica starosti 15-24 godina koja nisu zaposlena, nisu u sistemu obrazovanja i obuke, % stanovništva u starosnoj grupi		17,8	17,7			30,8e	30,9e	22,9	23,5			25,8	26,1			13,0	12,4
Zaposlenost po glavnim sektorima																	
- Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	2)	4,5	5,7	18,7	18,0	44,0e	42,7e	21,3	21,1	23,6	21,1b	18,9	17,1	5,9	2,6	4,8	4,7
- Industrija (%)	2)	11,9	11,1	23,5	23,5	9,7e	11,0e	21,1	20,0	19,4	20,5b	22,2	22,1	16,8	17,7	17,3	17,3
- Građevinarstvo (%)	2)	5,9	6,5	6,9	7,0	7,1e	6,4e	4,8	4,4	7,0	7,4b	7,7	7,9	11,4	10,9	6,9	6,8
- Usluge (%)	2)	77,7	76,7	50,6	51,4	38,8e	39,4e	52,9	54,5	50,0	51,0b	51,0	52,7	64,1	67,2	70,3	70,5
Lica zaposlena u javnom sektoru kao udio ukupne zaposlenosti, lica starosti od 20 do 64 godine (%)	3)	:	32,8	:	:	17,8e	17,5e	32,6	31,6	13,5	13,1b	32,7	31,9	:	31,4s	:	:
Lica zaposlena u privatnom sektoru kao udio ukupne zaposlenosti, lica starosti od 20 do 64 godine (%)	3)	:	48,2	:	:	82,2e	82,5e	65,2	66,4	86,5	86,9b	62,5	63,1	:	68,6s	:	:
Stope nezaposlenosti (% radne snage), ukupno	4)	19,5	18,0	29,0	28,0	15,9e	17,5e	22,1	18,9	8,8	9,9b	27,6	27,6	30,0	35,3	10,8	10,2
- Muškarci	4)	20,1	17,8	29,0	27,7	17,8e	19,2e	20,8	18,3	8,0	9,1b	26,7	25,3	26,9	33,1	10,8	10,1
- Žene	4)	18,8	18,2	29,0	28,6	13,5e	15,2e	23,8	19,6	10,6	11,9b	29,1	31,2	38,8	41,6	10,9	10,3
- Mladi, uzrasta od 15 do 24 godine	4)	41,6	35,8	51,9	53,1	31,4e	39,0e	49,4	47,1	16,9	17,8b	59,1	62,7	55,9	61,0	23,6	22,2
- Dugoročno (duže od 12 mjeseci)	4)	16,0	14,0	23,9	:	11,5e	11,2e	16,8	12,8	2,1	2,4b	22,9	23,4	20,7	26,1	5,1	5,1
Prosječne nominalne mjesečne zarade i plate (EUR)	5)	487	479	343,5	:	371,8	378,8	536,6	523,6	:	:	422,8	424,4	:	:	:	:

	Crna Gora	Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija	Albanija	Srbija	Turska	Bosna i Hercegovina	Kosovo*	EU 28
--	-----------	---	----------	--------	--------	------------------------	---------	-------

Obrazovanje	Napomena	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Lica koja rano napuštaju obrazovanje i obuke: procenat stanovništva starosti od 18 do 24 godine sa najviše srednjim obrazovanjem, a koja nisu više u sistemu obrazovanja i obuke (%)	6)	5,1	5,1	11,4	12,5	30,6e	26,0e	8,7	8,3	37,6p	38,3b	25,9	25,2			11,9	11,1b
Procenat stanovništva starosti od 20 do 24 godine sa srednjim obrazovanjem, ukupno		:	86,3	:	:	44,2e	49,7e	83,2	82,5	:	:	85,8	85,6	69,5	68,2	:	:
- Muškarci		.	87,8	.	.	48,0e	55,9e	85,7	84,7	.	.	87,7	89,6	73,4	71,8	.	.
- Žene		.	84,7	.	.	40,3e	43,5e	80,3	80,1	.	.	83,5	81,2	65,1	64,0	.	.
Procenat stanovništva starosti od 30 do 34 godine sa visokim obrazovanjem, ukupno		28,0	28,3	:	:	15,7e	16,7e	25,3	27,2	:	:	15,7	18,9	12,0	16,6	37,0	37,8b
- Muškarci		24,7	25,3	.	.	12,7e	14,0e	20,2	21,8	.	.	14,6	15,2	9,9	13,0	32,7	33,4b
- Žene		31,5	31,3	.	.	18,3e	19,2e	30,5	32,6	.	.	16,8	23,2	14,2	14,8	41,3	42,2b

Bruto dodata vrijednost	Napomena	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Bruto dodata vrijednost po glavnim sektorima																	
- Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	7) 10)	9,8	:	11,0p	10,2e	22,5p	22,6p	9,4	9,7e	7,4	7,1	8,0	7,1	14,4	:	1,7	1,6
- Industrija (%)	7) 10)	13,8	:	17,9p	18,0e	14,4p	14,2p	26,6	24,6e	19,1	19,5	21,6	21,3	20,3	:	19,1	18,9
- Građevinarstvo (%)	7) 10)	5,0	:	6,6p	6,8e	11,9p	11,0p	5,1	5,2e	4,4	4,6	4,5	4,7	7,9	:	5,4	5,4
- Usluge (%)	7) 10)	71,4	:	64,4p	65,0e	51,1p	52,2p	59,0	60,5e	57,6	57,7	65,9	66,9	57,4	:	73,8	74,1

Međunarodna trgovina	Napomena	2013	2014	2013	2013	2014	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Međunarodna trgovina robom i uslugama u odnosu na BDP																	
- Uvoz (% BDP-a)	7) 11)	62,1	:	61,9p	65,1e	53,5p	49,0p	51,9	54,3e	32,2	32,1	49,8	:	49,0	:	40,3	40,2
- Izvoz (% BDP-a)	7) 11)	41,8	:	43,8p	47,9e	35,4p	29,9p	41,2	44,3e	25,6	27,7	30,0	:	17,4	:	42,9	43,0
Udio izvoza u zemlje EU-28 u vrijednosti ukupnog izvoza (%)		41,5	35,8	72,6	76,6	76,7	77,4	63,8	65,7	41,5	43,5	73,5	72,1	43,5	30,2	-	-
Udio uvoza u zemlje EU-28 u vrijednosti ukupnog uvoza (%)		44,2	45,8	62,7	63,5	64,3	61,1	55,7	57,1	36,7	36,7	60,0	58,9	44,7	42,6	-	-
Trgovinski bilans (u milionima eura)		-1 398	-1 451	-1 748	-1 762	-1 938	-2 114	-2 933	-2 950	-75 250	-63 628	-3 472	-3 843	-2 148	-2 214	51 565	22 383

	Crna Gora	Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija	Albanija	Srbija	Turska	Bosna i Hercegovina	Kosovo*	EU 28
--	-----------	---	----------	--------	--------	------------------------	---------	-------

Inflacija i kamatne stope	Napomena	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Godišnja promjena potrošačkih cijena (%)		2,2	-0,7	2,8	-0,3	1,9	0,7	7,8	2,9	7,5	8,9	-0,2s	:	1,8	0,4	1,5	0,6
Ukupan spoljni dug u odnosu na BDP (%)	14)	:	:	64,3	69,8p	61,1	65,2	75,1	78,1	:	:	:	:	30,2	32,3	:	:
Aktivna kamatna stopa (jednogodišnja), godišnje (%)	15)	9,36	9,22	3,75	3,75	9,52	7,66	12,00	10,50	:	:	6,99	6,64	12,36	10,70	:	:
Pasivna kamatna stopa (jednogodišnja), na godišnjem nivou (%)	16)	2,54	1,86	0,75	0,50	4,17	1,92	7,00	5,50	:	:	0,13	0,10	3,39	1,07	:	:
Vrijednost rezervi (uključujući zlato) (u milionima eura)	17)	424	545	1 993	2 436	2 015	2 192	11 189	9 907	:	:	3 614	4 001	724	746	:	:
Međunarodne rezerve – ekvivalentnost u mjesecima uvoza	17)	2,5	3,2	4,8	5,3	5,2	5,5	7,5	6,6	:	:	5,8	6,0	3,3	3,2	:	:
Doznake kao % BDP-a	18)	1,2	1,3	2,2	2,2	:	:	8,3	7,9	:	:	8,2	8,4	:	:	:	:

Investicije	Napomena	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Neto prilivi (unutar – spolja) stranih direktnih investicija (SDI) (u milionima eura)	18)	323,9	353,9	263,8	278,0	923,2	801,3p	768,5	1 236,3	:	:	224,7	422,4	250,2	123,8	-19 340	-19 350
Neto (unutar – spolja) strane direktne investicije (SDI) (% BDP-a)	18)	9,7	:	3,3	3,3	9,6	8,0p	2,2	3,7	:	:	1,6	3,0	4,7	:	-0,14	-0,14

Industrijska proizvodnja	Napomena	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Indeks industrijske proizvodnje (2010 = 100)	19)	92,3	81,8	107,4	112,5	135,1	138,9	105,6	98,8	116,3	120,5	103,4	103,6	:	:	100,4	101,5

Povezivanje	Napomena	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Gustina željezničke mreže (funkcionalne pruge na 1000 km2)		18,1	18,1	27	27	12,0	12,0	49,3	49,3	12,4	12,8	20,1	:	31,0	31,0	:	:
Dužina puteva (u kilometrima)		0	0	259	259	:	:	607	607	2 127	2 155	50	:	80	80	:	:

Uvoz energije	Napomena	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Neto uvoz energije u odnosu na BDP	20)	-0,1	:	3,6	3,1	0,8	:	5,3	5,4e	6,8	6,9	7,5p	:	1,5	:	2,8	2,4

: = nije dostupno

b = prekid u seriji

e = procijenjena vrijednost

p = privremeno

s = procjena Eurostata

- = nije primjenjivo

* = Ova oznaka ne dovodi u pitanje stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

*** = Podaci o javnom deficitu i dugu vlada zemalja obuhvaćenih procesom proširenja, objavljeni po viđenju i bez bilo kakve garancije po pitanju kvaliteta i primjene pravila Evropskog sistema računa.

Fusnote:

1. Bosna i Hercegovina: broj stanovnika sredinom godine.
2. Albanija: zbir udjela ne predstavlja ukupan zbir od 100% zbog slučajeva u kojima se lica nisu klasifikovala ili se ne mogu klasifikovati u određene djelatnosti.
3. Bosna i Hercegovina: udjeli ne predstavljaju ukupan zbir od 100% jer su isključeni drugi tipovi vlasništva. Crna Gora: isključene su NVO.
4. Turska: nezaposlenost na osnovu kriterijuma 4 nedjelje + samo upotrebom metoda aktivnog traženja zaposlenja.
5. Srbija, 2013: zarade i plate koje se isplaćuju zaposlenima kod pravnih subjekata i u neinkorporiranim preduzećima. Bosna i Hercegovina: neto plate.
6. Turska: godišnji rezultati ARS.
7. Albanija, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, Srbija i zemlje EU-28: na osnovu Evropskog sistema računa 2010.
8. Crna Gora, 2014: izvor, Eurostat
9. Crna Gora, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, Albanija, Srbija, Turska i Bosna i Hercegovina (samo 2013): kalkulacije Eurostata.
10. Turska: obračunato kao udio dodate vrijednosti i sa porezom i subvencija umanjenih za FISIM; udjeli stoga ne predstavljaju ukupan zbir od 100%.
11. Bosna i Hercegovina: udjeli su u odnosu na BDP obračunat po rashodnom pristupu. Albanija: udjeli komponenti rashoda BDP ne uključuju neslaganje u statističkim podacima (udjeli za sve komponente ne predstavljaju ukupan zbir od 100%)
12. Zemlje EU-28: na osnovu Evropskog sistema računa 2010.
13. Kosovo, 2013: vrijednost BDP-a se dobija iz srednjoročnog okvira troškova 2016-2018 (april 2015).
14. Albanija: podatke o bruto spoljnom dugu dostavila je Banka Albanije. Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija: na osnovu 6. izdanja Priručnika o platnom bilansu
15. Albanija: Prosječna ponderisana stopa koja se primjenjuje na nove zajmove na 12 mjeseci tokom posmatranog mjeseca, sa dospijećem od 12 mjeseci. Bosna i Hercegovina: kratkoročne stope na zajmove u nacionalnoj valuti odobrene nefinansijskim korporacijama (utvrđeni prosjek). Crna Gora, 2014: prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa, kumulativni podaci, godišnji. Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija: na kraju godine (31. decembra). Kosovo 2013: uključuje naknadu za isplatu koju naplaćuju banke.
16. Albanija: pasivna kamatna stopa predstavlja prosječno ponderisanu stopu za nove primljene depozite tokom posmatranog mjeseca, sa dospijećem od 12 mjeseci. Bosna i Hercegovina: pasivna kamatna stopa za domaćinstva u nacionalnoj valuti (utvrđeni prosjek). Crna Gora, 2014: prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa, kumulativni podaci, godišnji. Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija: na kraju godine (31. decembra). Kosovo 2013: uključuje naknadu za isplatu koju naplaćuju banke.
17. Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija: na kraju godine (31. decembra).
18. Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, Crna Gora, Srbija (samo 2014. godina), Bosna i Hercegovina, Kosovo i EU-28: na osnovu 6. izdanja Priručnika o platnom bilansu.
19. Bosna i Hercegovina i Turska: bruto indeks.
20. Crna Gora, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija i Kosovo: kalkulacije Eurostata.